

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Г. С. Онуфрієнко

ОСНОВИ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ:
МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ

Запоріжжя
2010

Онуфрієнко Г.С. Основи теорії мовної комунікації: Методичні матеріали для самостійної роботи студентів гуманітарних спеціальностей денної та заочної форм навчання – Запоріжжя: ЗНТУ, 2010. – 90с.

Автор-укладач: **Онуфрієнко Галина Сергіївна**, доцент, доктор філософії у філологічних науках, доцент кафедри загальної мовної підготовки ЗНТУ

Рецензенти: **Приходько Г.І.**, доцент, доктор філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу ЗНТУ
Турган О.Д., професор, доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики ЗНТУ

Комп'ютерний набір: доцент *Онуфрієнко Г.С.*,
методист *Меснянкін С.В.*

Відповідальний за випуск: ст. викладач, зав. кафедри загальної мовної підготовки *Бондарчук К.С.*

Затверджено засіданням кафедри
загальної мовної підготовки ЗНТУ.
Протокол № 8 від 01 липня 2010 р.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Комплексна мета навчальної дисципліни “Основи теорії мовної комунікації” в університетській освіті.....	6
2. Завдання вивчення дисципліни.....	6
3. Зв’язок теорії мовної комунікації з іншими навчальними дисциплінами.....	7
4. Тематика й проблематика лекцій та практичних занять.....	8
4.1 Змістовий модуль № 1.....	8
Тема 1. Теорія комунікації як інтегративна гуманітарна наукова галузь і нова навчальна дисципліна у ВНЗ.....	8
Тема 2. Спілкування і комунікація в сучасному суспільстві.....	9
Тема 3. Традиції й новації в теорії мовної комунікації.....	9
Тема 4. Типологія комунікації.....	9
Тема 5. Складники комунікативного процесу.....	10
Тема 6. Комунікативний і мовленнєвий акти.....	10
Тема 7. Фундаментальні принципи та правила ефективної мовної комунікації.....	11
4.2 Змістовий модуль № 2.....	12
Тема 8. Дискурс як одна з основних категорій теорії мовної комунікації.....	12
Тема 9. Форми мовної комунікації.....	12
Тема 10. Культура та регулятиви мовної комунікації.....	13
Тема 11. Комунікативні девіації.....	13
Тема 12. Універсальні та національно-культурні аспекти мовної комунікації.....	14
5. Структура залікового кредиту з навчальної дисципліни „Основи теорії мовної комунікації”.....	14
6. Базові категорії, поняття, терміни теорії мовної комунікації та їх дефініції.....	74
7. Завдання для самостійної роботи.....	76
7.1 Реферування.....	76
7.2 Тренінгові завдання (тестові, репродуктивні, креативні).....	77
8. Рольові ігри актуальної тематики і фахової проблематики.....	82
9. Рекомендована література.....	89
9.1 Основна.....	89
9.2 Додаткова.....	90

ПЕРЕДМОВА

Інформація в мові та мовленні як об'єкт наукового аналізу набула актуальності від появи лінгвістики тексту, зокрема з 60 років ХХ ст. Сучасні мовознавці активно застосовують поняттєвий апарат теорії інформації, зокрема її базові терміни *інформація* та *інформативність*, і в теорії мовної комунікації, і в психолінгвістиці, і в лінгвопрагматиці, і в дискурсології, і в паралінгвістиці, і в лінгвосеміотиці та в інших інтегративних напрямках лінгвістичної науки. Здатність мови як природної знакової системи передавати інформацію впливає з її найважливішої соціальної функції – комунікативної, завдяки якій відбувається процес спілкування між індивідами та уможлиблюється процес еволюції людства. Втім мова передає не знання, а саме інформацію, і від кожної людини залежить, чи зможе вона переробити цю інформацію у знання. Інформація – це основа знань, інформативність – насиченість повідомлення новою, цінною для реципієнта інформацією. Обидва ці поняття є важливими при вивченні комунікативної функції мови/мовлення.

Процеси глобалізації й інформатизації як провідні у ХХІ ст. стимулюють різнопараметральні та фундаментальні дослідження такого багатовимірною феномену, яким є *комунікація* – процес активного й прискореного обміну інформацією. Саме на комунікацію кожна людина витрачає близько 70% свого часу. Комунікація забезпечує існування соціальної пам'яті, зберігання й трансляцію інформації як між генераціями, так і в межах однієї з них. Сучасна комунікація покликана розв'язувати ті завдання, які ставить перед нею суспільство, а в теоретичному й практичному аспектах набуває особливої ваги як комунікація з масами, з великими соціальними групами.

Однією з найхарактерніших прикмет нового часу є *зростання комунікативних потреб членів соціуму*, у зв'язку з чим на ринку праці спостерігається швидке збільшення кількості спеціальностей, що передбачають сучасну та якісну комунікативну підготовку. Цим обумовлено й уведення до навчальних планів закладів вищої освіти України нових дисциплін, безпосередньо скерованих на формування теоретичних засад мовної комунікації.

Напрацьований у світі досвід вивчення теорії мовної комунікації дозволяє практично втілювати його у переговорах і при розв'язанні конфліктів, в освітянській і науковій діяльності, в політичній та бізнесовій сферах, в рекламі, *public relations*, управлінських та судових процесах, сфері мас-медіа тощо. Прикладний аспект теорії мовної комунікації виявляється і в тому, що видатні оратори всіх часів і народів, пригадаємо, наприклад неперевершених Арістотеля й Цицерона, були і визначними теоретиками цього важливого напрямку. З'явилася й нова професія, яка розмежувала

діяльність з підготовки промови і саме виголошення промови, – *спічрайтер* (автор промов для офіційних осіб, які їх лише виголошуватимуть).

Комунікативна компетентність у системі сучасних гуманітарних знань являє собою *тип лінгвокультурологічного світогляду фахівця* і є чинником комунікативної культури як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Мовна комунікація – специфічна (гібридна), складна і професійно значуща галузь лінгвістичних знань.

“Основи теорії мовної комунікації” як інтегративна лінгвістична навчальна дисципліна для студентів нової у ЗНТУ спеціальності “Переклад” акумулює найважливіші теоретичні здобутки цілого блоку гуманітарних наук та галузей (насамперед вітчизняного і європейського загального, порівняльного та прикладного мовознавства, лінгвістики, риторики, теорії інформації, соціолінгвістики, семіотики, логіки, філософії мови, теорії пізнання, лінгвокультурології, лінгвістичної прагматики, психолінгвістики), які в діалектичній єдності орієнтовані на гармонізацію міжособистісних стосунків через піднесення рівня комунікативної компетентності у розв’язанні професійних завдань. Відтак, *мовна комунікація* в межах цієї навчальної дисципліни розглядається на *стику лінгвістичних, риторичних, когнітивних, соціальних і культурологічних* засад в умовах контексту.

У лінгвістичних студіях кінця ХХ- початку ХХІ століття наукову увагу зосереджено на діяльнісному аспекті – на аналізі мовної/мовленнєвої діяльності людини в площині соціально-культурних процесів. Продуктом цієї діяльності і стає вербальне мовлення як цілеспрямована соціальна дія або дискурс. У європейській науковій парадигмі цю інтерлінгвістичну галузь названо *Theory of Speech Communication* і відмежовано від інших дисциплін, які також вивчають мову й мовлення (традиційна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія).

Отже, *теорія мовної комунікації* як *міждисциплінарна галузь сучасної гуманітарної сфери знань* й нова університетська навчальна лінгвістична дисципліна своїм змістом та комплексною метою (всебічно проаналізувати комунікативний процес і його складники) відповідає новим пріоритетам освітньої діяльності в Україні та завданням її модернізації в сенсі ключових ідей, вимог і перспектив Болонського процесу.

Пропоновані методичні матеріали допоможуть студентам в опануванні складним через його інтегративний характер поняттєво-термінологічним апаратом теорії мовної комунікації. Виконання тестових, репродуктивних та креативних завдань в умовах самостійної аудиторної та позааудиторної роботи, ретельне опрацювання дефініцій базових категорій теорії мовної комунікації, реферування тематичної літератури, участь у професійно скерованих рольових іграх дозволять студентам якісно та всебічно підготуватися до модульного і підсумкового контролів.

1. КОМПЛЕКСНА МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ» В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ:

- висвітлити теоретичні засади мовної комунікації з позицій сучасної лінгвістичної науки та найновіших гіпотез, що сформувалися в межах комунікативної лінгвістики, риторики, теорії дискурсу, психолінгвістики, прагмалінгвістики.
- обґрунтувати роль, функції і місце мовної комунікації в системі сучасних лінгвістичних наук;
- сформувати знання про комунікативний процес, його складники та форми, рух інформації в сучасній комунікації;
- вдосконалити комунікативну компетентність студентів;
- навчити ефективних правил кооперативної комунікації як в одномовному середовищі, так і за умов міжкультурної комунікації.

2. ЗАВДАННЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Студенти мають знати:

- Систему понять теорії мовної комунікації;
- чинники, природу, складники, структуру, специфіку, традиції, типологію, форми і сучасні проблеми мовної комунікації;
- закони та правила безконфліктного й конструктивного спілкування як в одномовному середовищі, так і в міжкультурній комунікації;
- методи ефективного та переконливого аргументування в комунікації;
- етапи творчої діяльності комуніканта;
- полемічні прийоми та гендерний аспект спілкування;
- теоретичні аспекти діалогу та полілогу;
- етичні принципи та основні стратегії комунікативного співробітництва;
- невербальні засоби інформування;
- теоретичні моделі комунікації;
- структуру комунікативних і мовленнєвих актів;
- універсальні та національно-культурні аспекти мовної комунікації;

специфіку спілкування з використанням нових комунікативних каналів;

найактуальнішу навчально-довідкову вітчизняну та європейську літературу з теорії мовної комунікації.

Студенти повинні вміти:

аналізувати комунікативні ситуації;

адекватно сприймати і продукувати мовлення;

коректно й ефективно застосовувати вербальні засоби переконання, виразності та техніки мовлення в комунікації;

забезпечувати гармонію мовленнєвої події як основоположний принцип комунікативістики;

доречно реалізовувати різні форми метаповідомлень;

виявляти й нейтралізувати патогенні тексти і дискурси;

долати комунікативні девіації, передбачати й усувати проблемні ситуації міжкультурного спілкування.

3. ЗВ'ЯЗОК ТЕОРІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ З ІНШИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ДИСЦИПЛІНАМИ

В “Основах теорії мовної комунікації” органічно синтезовано лінгвістичні, риторичні, семіотичні, психологічні, філософські, логічні, культурологічні, інформативні, когнітологічні, соціологічні та інші підходи до живої людської мови у спілкуванні. Цим зумовлено зв'язок цієї інтегративної дисципліни з іншими гуманітарними сферами знань та відповідними університетськими навчальними дисциплінами: всіма розділами мовознавства, риторикою, структурною і прикладною лінгвістикою, термінознавством, перекладознавством, сучасною українською мовою, англійською мовою, логікою, філософією, соціологією, психологією, етикою, інформатикою, культурологією.

4. ТЕМАТИКА Й ПРОБЛЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

4.1 Змістовий модуль № 1

Тема 1 Теорія комунікації як інтегративна гуманітарна наукова галузь і нова навчальна дисципліна у ВНЗ

Місце теорії мовної комунікації в системі сучасних наук про мову. Актуальність навчальної дисципліни “Основи теорії мовної комунікації” в університетській освіті гуманітарія, зокрема за спеціальністю «Переклад». Комплексна мета і завдання дисципліни.

Основні категорії цієї навчальної дисципліни. *Базові категорії*: комунікація, спілкування, мовний код, мова, мовлення, інформація, комуніканти, комунікативний акт, комунікативна поведінка, комунікативна ситуація, комунікативна роль, комунікативні девіації, комунікативна інтенція, комунікативний ефект, комунікативний процес, комунікативний смисл. *Категорії організації комунікації*: міжособистісна комунікація, групова комунікація, масова комунікація, закони і правила комунікації, моделі і компоненти комунікації, канали комунікації, комунікативний шум, монолог, діалог, полілог. *Категорії організації мовного коду*: дискурс, текст, мовленнєвий акт, локуція, іллокуція, перлокуція, підтекст. *Категорії зовнішніх впливів на комунікацію*: атмосфера комунікації, риторика комунікації, техніка спілкування. *Категорії міжкультурної комунікації*: рідна /перша мова, чужа мова, комунікативний стереотип, культурно-мовний стереотип, національний риторичний ідеал, комунікативне табу, мовне табу, девіації в міжкультурній комунікації. *Категорії прикладної сфери*: менеджмент, іміджмейкерство, маніпулятивні технології, культура мови, дискурс-аналіз, комунікативний тренінг.

Навчально-методичне забезпечення дисципліни: програма, підручники, навчальні посібники, термінологічні словники, монографії, наукові статті. Зв'язок навчальної дисципліни з іншими актуальними в соціумі гуманітарними сферами знань: риторикою, комунікативістикою, перекладознавством, термінознавством.

Тема 2 Спілкування і комунікація в сучасному суспільстві

Комунікативність як основна ознака людини і чинник розвитку суспільства. Спілкування й комунікація: природа, сутність, особливості, функції. *Комунікативістика* як загальна теорія комунікативних систем.

Об'єкт, предмет, одиниці теорії мовної комунікації. *Методи теорії мовної комунікації* (семіотичний аналіз, прагматичний аналіз, структурний аналіз, дискурс-аналіз, контент-аналіз, транзакційний аналіз, пропагандистський аналіз, мотиваційний аналіз).

Актуальні проблеми теорії мовної комунікації у професійній діяльності перекладача.

Тема 3 Традиції й новації в теорії мовної комунікації

Глобалізація та інформатизація як провідні риси ХХІ ст. і чинники актуалізації наукових досліджень феномену комунікації. Генеза терміна *теорія комунікації*.

Сім основних чинників (*традицій*), що якнайбільше вплинули на розвиток *теорії мовної комунікації*: риторика, семіотика, феноменологія, кібернетика, соціальна психологія, теорія соціокультурної комунікації, критична теорія.

Теорія рівнів комунікації: інтраперсональна, міжособистісна, в малих групах, організаційна, публічна, масова.

Комунікація контекстуальних сфер: ділова, міжнародна, судова, сімейна, політична, освітянська, наукова, спортивна тощо.

Персоніфікація особистості (Б. Парігін) як тенденція розвитку сучасної мовної комунікації і чинник ускладнення міжособистісної комунікації та виникнення комунікативних конфліктів.

Тема 4 Типологія комунікації

Комунікація як багатопараметральний феномен в інформаційному суспільстві.

Теоретичні моделі комунікації: *лінійні моделі* (модель Г. Ласвелла, модель К. Шеннона – У. Вівера, модель Р. Якобсона, модель Ю. Лотмана), *інтерактивні моделі* (М. Бахтін, Р. Барт, Г. Шпет та ін.), *транзакційні моделі* (В. Шрамм).

Критерії типологізації комунікації: а) за участю/ неучастю мови; б) за формою реалізації мовного коду; в) за тематикою спілкування; г) за метою комунікації; д) за рівнем офіційності; е) за ступенем контрольованості; є) за кількістю комунікантів; ж) за соціальними чинниками; з) за формою спілкування; и) за свободою вибору партнера; і) за скерованістю стосовно адресанта, адресата й об'єкта комунікації; й) за тривалістю у часі.

Співвідношення різновидів та рівнів комунікації. Вербальна комунікація як вид соціальної інтеракції.

Тема 5 Складники комунікативного процесу

Елементарні компоненти комунікації: адресант, адресат, інформація, канал комунікації, інформаційний шум, фільтри, зворотний зв'язок, контекст, ситуація.

Засоби комунікації: засоби мовної системи, паралінгвістичні засоби, компоненти інших семіотичних систем.

Канали комунікації: аудитивний, візуальний, тактильний, смаковий. Комунікативний шум та ентропія повідомлення як втрата частини інформації.

Вербальні і невербальні компоненти комунікації як найважливіші складники комунікативного акту.

Тема 6 Комунікативний і мовленнєвий акти

Структура комунікативного акту: *конситуація* (екстралінгвальний аспект), *контекст* (семантичний аспект), *пресупозиція* (когнітивний аспект), *мовлення* (власне лінгвістичний аспект).

Сутність і складники мовленнєвого акту: *локуція* (побудова фонетично і граматично правильного висловлювання засобами певної мови з певним смислом та референцією), *іллокуція* (втілення у висловлюванні певної комунікативної інтенції, наміру, комунікативної мети), *перлокуція* (наслідки впливу іллокутивного акту на конкретний адресат чи аудиторію).

Типологія мовленнєвих актів (мовленнєвої дії): повідомлення інформації, переконання, спонукання, пошуки смислу, оцінювання

(схвальне, позитивне, негативне, засуджувальне), ігра, емотив. *Типи мовлення*: інформувальне, аргументувальне, агітувальне, евристичне, епідейктичне, гедоністичне, діатричне, поетичне, художнє. *Основні форми непрямого інформування* (непрямі мовленнєві акти): іронія, натяк, притча. *Псевдоінформування* (презентація відомої інформації як нової), *дезінформування* (повідомлення неістинної інформації) і *метаінформування* (обман, омана). Гармонія комунікативних і мовленнєвих актів як *основоположний принцип теорії мовної комунікації*. Комунікативні ролі і позиції учасників. Структура homo loquens (комуніканта) як учасника комунікативного процесу.

Тема 7 Фундаментальні принципи та правила ефективної мовної комунікації

Типологія публічної мовної комунікації. *Квантитативні та квалітативні параметри* публічної мовної комунікації.

Фундаментальні принципи ефективної публічної комунікації: діалогічна (полілогічна) взаємодія учасників комунікативного акту, орієнтація адресата у просторі мовлення, емоційність мовлення, естетичність мовлення.

Правила ефективного мовного спілкування в концепціях Арістотеля (V ст. до н.е.) і Г. Грайса (70-і роки ХХст.). Етичні принципи та стратегії комунікативного співробітництва. Чинники комунікативної стратегії. Засоби комунікативного ефекту: природність мовлення, зоровий і голосовий контакти.

Сучасний портрет комуніканта: об'єктивність, аргументованість, упевненість, щирість, люб'язність, захопленість, артистизм, привабливість.

Гендерний аспект комунікації: чоловічий та жіночий стилі. *Комунікативно-риторичні якості публічного спілкування*: інформативність, доречність, доказовість, переконливість, конструктивність, точність, логічність, нормативність, чистота, виразність, образність, естетичність мовлення.

Комунікативна компетентність перекладача. *Комунікативний паспорт мовця*: комунікативний, соціометричний, психологічний, соціоінтерактивний, риторичний, мовний, національно-культурний складники.

4.2 ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ № 2

Тема 8 Дискурс як одна з основних категорій теорії мовної комунікації

Дискурс як структура і як процес. Дискурс і мовленнєвий акт.

Типи комунікативних дискурсів: теле- і радіодискурс, газетний, театральний, кінодискурс, літературний, дискурс у сфері публік рілейшнз, рекламний, політичний, релігійний, ритуальний, етикетний, фольклорний, неправдивий, лайливий тощо.

Дискурс і текст: спільне й відмінне.

Типологія текстів за різними критеріями: соціологічним, психолінгвістичним, власне комунікативним, функціонально-прагматичним. Специфіка наукового тексту. Поняття “прецедентного тексту” (*Ю. Караулов*) і патогенного тексту.

Інформація в текстах і дискурсах. «Значення» і «смысл» як базові категорії в інформаційному просторі. Механізм переходу значень у смисли (*Ш. Баллі*). Актуалізатори як елементи, що прив’язують зміст мовних конструкцій до умов спілкування. *Види актуалізаторів у дискурсі:* займенники, прислівники, прийменники; час, спосіб, вид дієслова. *Актуальне членування речення* (висловлювання) в концепції Празької лінгвістичної школи (*А. Вейль, В. Матезіус*): сутність (тема + рема), засоби, роль у професійній діяльності перекладача.

Тема 9 Форми мовної комунікації

Форми мовної комунікації в контексті різних критеріїв. Діалог як найефективніша форма міжособистісної мовної комунікації.

Організація діалогу. *Типологія діалогів* за сучасними класифікаціями: а) за співвідношенням цілей (*кооперативний, нейтральний, конфліктний*); б) за характером основної мети (*когнітивний, фатичний, експресивний*); в) за особливостями циркуляції інформації (*монологічної форми, циклічної форми, одnobічно інформативний, двобічно інформативний*); г) за інформацією в репліках (*перформативний, перлокутивний, іллокутивний, реактивний*); д) за соціокультурними завданнями; е) за комунікативними результатами (*вдалий, невдалий*). Вербальні і невербальні компоненти діалогу.

Полілог як форма мовної комунікації. Організація полілогу. Особливості мовної комунікації у малих групах (від трьох до 15-тьох осіб). *Комунікативний потенціал групи* як можливості групової комунікації, які можуть бути використані для реалізації поставленої мети.

Діалог і полілог у професійній діяльності перекладача. *Публічний спір*: сутність, різновиди (дискусія, диспут, полеміка, дебати, суперечка), функції. *Термінованість* як обов'язкова риса наукової і професійної дискусії. Монолог як форма вербальної комунікації.

Тема 10 Культура та регулятиви мовної комунікації

Техніка спілкування: складові компоненти і роль у професійній діяльності перекладача. Правила спілкування для мовця і слухача.

Методи переконливого словесного аргументування. Спекулятивні (маніпулятивні) та неприпустимі методи аргументування. Докази і спростування у супереччі.

Етапи творчої діяльності комуніканта.

Конфліктні ситуації в комунікації: причини, функції, способи врегулювання. Етикет і риси індивідуальності полеміста. Параметри оцінювання мовної культури комуніканта. Комунікативна і мовна культура перекладача як важливий чинник суспільної інтеграції.

Тема 11 Комунікативні девіації

Сутність і природа комунікативних девіацій (невдач).

Типологія комунікативних девіацій: власне комунікативні (спричинені адресантом, адресатом, процесом комунікації) і мовні (пов'язані з мовним кодуванням).

Причини мовних девіацій у сучасній комунікації. Функції терміна в професійній комунікації. Наслідки мовних девіацій у професійній діяльності перекладача.

Тема 12 Універсальні та національно-культурні аспекти мовної комунікації

Мова як першоелемент культури. Сутність міжкультурної комунікації. Мова і культура в соціалізації особистості. Універсальне й ідіоетнічне у мовній комунікації.

Етнічний і національний стереотипи. *Комунікативні табу*: мовні, тематичні, контактні. Невербальні особливості міжкультурної комунікації. *Особливості слов'янського комунікативно-риторичного ідеалу* (діалогічність за змістом, гармонізуючий характер, позитивна онтологічність) *в історичному вимірі і сучасному просторі*. Ключові концепти британської/американської лінгвокультури (home, freedom, privacy, common sense, gentleman, fair play, tradition; freedom, fairness, achievement, democracy, religion, luck).

5. СТРУКТУРА ЗАЛКОВОГО КРЕДИТУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ „ОСНОВИ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ”

Змістовий модуль № 1

1. Комунікація й спілкування: спільне та відмінне.
2. Теорія мовної комунікації як інтерлінгвістична дисципліна: об'єкт, предмет, ключові категорії.
3. Актуальні проблеми теорії мовної комунікації у професійній діяльності перекладача.
4. Методи теорії мовної комунікації.
5. Традиції в теорії мовної комунікації.
6. Теорія рівнів комунікації.
7. Сфери та форми мовної комунікації.
8. Персоніфікація особистості як тенденція розвитку сучасної мовної комунікації.
9. Теоретичні моделі комунікації.
10. Критерії типологізації комунікації.
11. Складники комунікативного процесу.
12. Засоби і канали комунікації.
13. Структура комунікативного акту.
14. Складники і типологія мовленнєвих актів.
15. Непряме інформування.
16. Основоположний принцип мовної комунікації.
17. Етичні принципи та стратегії комунікативного співробітництва.
18. Сучасний портрет комуніканта.

19. Комунікативно-риторичні якості публічної комунікації.
20. Комунікативна компетентність перекладача.
21. Комунікативний процес як форма об'єктивації вербальної комунікації.
22. Засоби комунікативного ефекту.
23. Комунікативний паспорт мовця.

Змістовий модуль № 2

24. Дискурс як одна з основних категорій теорії мовної комунікації.
25. Типи комунікативних дискурсів.
26. Теорія розуміння тексту в сучасному вимірі.
27. Дискурс, текст, інформація у мовній комунікації.
28. Науковий дискурс засобами української та англійської мов.
29. Специфіка наукового тексту.
30. Поняття „прецедентного” і патогенного тексту.
31. Діалог як найефективніша форма міжособистісної мовної комунікації; типи діалогів.
32. Полілог: специфіка, форми, організація.
33. Різновиди, сутність і функції публічного спору.
34. Монолог як форма вербальної комунікації.
35. Термінованість як обов'язкова риса наукової і професійної комунікації.
36. Основні принципи комунікативного кодексу.
37. Методи переконливого аргументування в комунікації.
38. Маніпулятивні методи аргументування в мовній комунікації.
39. Причини, функції, способи врегулювання конфліктних ситуацій у комунікації.
40. Параметри оцінювання мовної культури комуніканта.
41. Сутність і природа комунікативних девіацій.
42. Типи, причини і наслідки мовних девіацій у професійній діяльності перекладача.
43. Міжкультурна комунікація як основна категорія теорії мовної комунікації.
44. Універсальне й ідіоетнічне у мовній комунікації.
45. Домінантні риси української та американської комунікативної поведінки.
46. Невербальні компоненти комунікації у професійній діяльності.
47. Національно-культурна специфіка мовленнєвого етикету.
48. Актуальні проблеми теорії мовної комунікації на шпальтах вітчизняної наукової періодики.

49. Актуальні проблеми теорії мовної комунікації на шпальтах європейської та американської наукової періодики.
50. Структура *homo eloquens* (комуніканта) як учасника комунікативного процесу.

Шкала оцінювання результатів модульного і залікового контролю в балах:

A відмінно	91-100	5(відмінно)	зараховано
B дуже добре	81-90	5(відмінно)	зараховано
C добре	65-80	4(добре)	зараховано
D задовільно	55-64	3(задовільно)	зараховано
E достатньо	50-54	3(задовільно)	зараховано
FX незадовільно	30-49	2 (незадовільно)	незараховано
F незадовільно	0-29	2 (незадовільно)	незараховано

6. БАЗОВІ КАТЕГОРІЇ, ПОНЯТТЯ, ТЕРМІНИ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЇХ ДЕФІНІЦІЇ

A

Абетка/алфавіт, азбука (рос. *алфавит*) – 1) певний порядок розміщення букв у писемності будь-якого народу; 2) *перен.* основні початкові відомості з означеної науки, найпростіші положення, основи чого-небудь.

Абстрагування (рос. *абстрагирование*) – мисленнєва операція, за допомогою якої мовні явища аналізуються частинами з метою глибшого проникнення в їхню сутність.

Автокомунікація (рос. *автокоммуникация*) – внутрішній діалог людини із собою; спілкування «Его» і «Alter Ego» особи.

Автоматична обробка мови

(рос. *автоматическая обработка языка*) – загал теоретичних та прикладних напрямків лінгвістики, пов'язаних із комп'ютерним опрацюванням текстів.

Автоматичний/машинний переклад

(рос. *автоматический/машинный перевод*) – переклад науково-технічної та ділової прози з однієї природної мови на іншу, здійснюваний за допомогою комп'ютера.

Авторитарний тип мовної особистості (рос. *авторитарный тип языковой (говорящей) личности*) – особистість (переважно у професійній та

діловій сферах), яка прагне в комунікації панування, виявляє чітку мову/мовлення, використовуючи короткі розпорядження та вказівки без емоцій, але має такі специфічні риси характеру, як заздрісна цікавість, надмірна цікавість до минулого, обмеженість мислення, вузькість поглядів, чутливість до атрибутів влади, агресивність.

Аграматизм (рос. *аграмматизм*) – помилки в граматичній побудові мовлення та розумінні значення граматичних конструкцій.

Адресант/автор, мовець (рос. *адресант, автор, говорящий*) – джерело повідомлення; у міжособистісному спілкуванні – особа, яка ініціює комунікацію, кодує своє повідомлення засобами мови та/або парамови і передає адресату (слухачеві, читачеві, аудиторії).

Адресантність повідомлення / дискурсу, тексту (рос. *адресантность сообщения/дискурса, текста*) – репрезентація особистості адресанта (його ідей, позиції, світогляду тощо) в процесі спілкування.

Адресат/отримувач, реципієнт, слухач, читач,

інтерпретатор, аудиторія (рос. *адресат, получатель, реципиент, слушатель, читатель, интерпретатор, аудитория*) – кінцевий споживач повідомлення; у міжособистісному спілкуванні – особа, яка сприймає повідомлення та у відповідності до своїх когнітивних стратегій і конкретних конситуативних умов інтерпретує повідомлення адресанта.

Актант (рос. *актант*) – компонент висловлювання, член речення, який позначає учасника процесу, що названий дієсловом.

Активний словник/лексикон мовця (рос. *активный словарь/лексикон говорящего*) – сукупність лексичних одиниць, котрі адресант вільно використовує у спонтанному мовленні.

Активний словниковий запас (рос. *активный словарный запас*) – лексичні одиниці (слова), якими найчастіше користуються у повсякденному житті.

Актуалізатори (рос. *актуализаторы*) – елементи, які прив'язують зміст мовних виразів до умов спілкування, знань учасників конкретного мовленевого акту.

Актуалізація (рос. *актуализация*) – перехід від мови до мовлення і реалізація потенційних властивостей мовних елементів, яких вимагає певна мовленнєва ситуація.

Актуальне членування речення/висловлювання (рос. *актуальное членение предложения/высказывания*) – смислове структурування в рамках певного контексту або ситуації на *тему* (дане, основа, відоме, вихідне) і *рему* (нове, ядро, повідомлюване, похідне).

Акультурація (рос. *аккультурация*) – процес засвоєння особистістю, вихованою в одній культурі, елементів іншої культури, субкультури, картини світу, зокрема прецедентних текстів, стереотипів мовного спілкування тощо.

Алгоритм (рос. *алгоритм*) – чітка, строго логічна послідовність розумових дій та операцій, виконання яких веде до правильних результатів; розрізняють алгоритми *розпізнавання* та алгоритми *розв'язування*, алгоритми та алгоритмічні приписи (нежорсткі приписи) як послідовні прийоми, методи, „кроки” розв'язання широкого класу завдань.

Алогізм (рос. *алогизм*) – непослідовність у міркуванні, зумовлена порушенням законів логічного мислення.

Амфіболія (рос. *амфиболия*) – неясність висловлювання, яке допускає два різних тлумачення.

Аналіз дискурсу (рос. *анализ дискурса*) – весь комплекс досліджень дискурсу як процесу.

Аналіз діалогу (рос. *анализ диалога*) – весь комплекс досліджень діалогу як багатоаспектного та інтердисциплінарного феномену.

Аргументативний діалог (рос. *аргументативный диалог*) – тип комунікації, мета якої – вплинути на свідомість адресата за допомогою мовних виразів, організованих відповідно до прийнятих у певній культурі та мові принципів переконання.

Аргументи (рос. *аргументы*) – думки і твердження, істинність яких уже перевірено практикою; основа в доведеннях.

Артикуляційний апарат (рос. *артикуляционный аппарат*) – органи мовлення, які беруть участь в артикуляції.

Артикуляція (рос. *артикуляция*) – рух органів мовлення, необхідний для вимовляння звуків мовлення в процесах спілкування.

Архітектоніка тексту (рос. *архитектоника текста*) – спосіб внутрішньої організації текстів, їх структурна композиція, схеми синтактико – лексичних зв'язків між реченнями в тексті, тощо.

Асерція (рос. *асерция*) – компонент смислу повідомлення, який не є пресупозицією і підлягає дії заперечення; ствердження чогось.

Атмосфера спілкування (рос. *атмосфера общения*) – лінгвопсихосоціокогнітивні стосунки учасників комунікативного акту.

Аудиторія (рос. *аудитория*) – збірна назва читачів, слухачів, глядачів, на яких розраховане конкретне повідомлення адресанта.

Аудіювання (рос. *аудирование*) – рецептивний вид мовленнєвої діяльності; процес слухання і смислового сприйняття усного повідомлення; складається із сприйняття мовної форми та розуміння змісту

повідомлення з метою його репродукування.

Аутокорекція (рос. *аутокоррекция*) – когнітивно-мовний процес, складова комунікативної стратегії, яка виявляється у постійному порівнянні адресантом перлокутивного ефекту власного мовлення із запланованими стратегічними цілями і виправлення наявних неспівпадінь шляхом уточнень, посилення чи послаблення іллокутивних сил повідомлень тощо.

Б

Багатомовність (рос. *многоязычие*) – практичне володіння людиною кількома (багатьма) мовами та активне їх використання в спілкуванні з іншими людьми.

Багатство мовлення (рос. *богатство речи*) – риторичний аспект комунікації, складова мовної компетентності адресанта, пов'язана з умінням застосовувати різноманітні засоби мовного коду, уникати повторення однотипних елементів і конструкцій, доцільно використовувати синонімічні засоби тощо.

Безеквівалентна лексика (рос. *безэквивалентная лексика*) – слова та фразеологізми, які не перекладаються іншими мовами і є назвами специфічних явищ культури народу.

Білінгв (рос. *билингв*) – людина, яка активно володіє двома мовами, тобто у разі необхідності легко використовує їх у спілкуванні.

Білінгвізм (рос. *билингвизм*) – здатність особи або групи осіб користуватися по чергово двома мовами для забезпечення комунікативних потреб.

В

Вербальна комунікація (рос. *вербальная коммуникация*) – цілеспрямована психолінгвоментальна діяльність учасників спілкування за допомогою мовного коду, результатом якої є інформаційний обмін, взаємовплив тощо.

Вербальна реакція (рос. *вербальная реакция*) – використання мовленнєвої дії як реакції на стимул (мовленнєвий або інший).

Вербальний контакт (рос. *вербальный контакт*) – фрагмент комунікативного процесу, обмежений початком та кінцем вербальної взаємодії двох або більше комунікантів на перетині осей часу й місця.

Вербальні компоненти (рос. *вербальные компоненты*) – засоби мовного коду, тобто слова, словосполучення, речення (повідомлення), тексти, за допомогою яких передається інформація в комунікації.

Взаєморозуміння (рос. *взаимопонимание*) – механізм міжособистісної взаємодії, пов'язаний насамперед із когнітивними процесами, який забезпечує формування спільного смислового простору учасників спілкування.

Види мовлення (рос. *виды речи*) – різні аспекти мовленнєвої діяльності; виокремлюються в залежності від характеру мовлення (внутрішнє й зовнішнє), способу організації мовлення (усне й писемне), ступеня активності (продуктивне і рецептивне) та деякі інші.

Виразність/образність мовлення (рос. *выразительность/образность речи*) – риторичний аспект комунікації, складова

комунікативної компетентності адресанта, пов'язана з прагматичним впливом на адресат; виявляється у доборі елементів мовного коду та вмінні побудови повідомлень із найвищим перлокутивним ефектом.

Висловлювання (*рос. высказывание*) – одиниця мовлення; речення, актуалізоване у мовленні з конкретною тематичною структурою.

Відкрите речення (*рос. открытое предложение*) – речення в комунікативному контексті, розуміння якого є неможливим без звертання до контексту та додаткових знань про ситуацію спілкування.

Відповідь (*рос. ответ*) – тип мовленнєвого акту, іллокутивно спровокований запитанням.

Відправник повідомлення (*рос. отправитель сообщения*) – партнер комунікації, що розпочинає акт мовної комунікації, надсилаючи перше мовне повідомлення.

Внутрішнє мовлення (*рос. внутренняя речь*) – особливий тип неоформленої в звуках, паралінгвістичних засобах або графічних знаках мовленнєвої діяльності, для якої є характерною

значна згорнутість граматичної структури та змісту; це мовлення для себе, засіб автокомунікації.

Внутрішні ресурси особистості мовця (*рос. внутренние ресурсы личности говорящего*) – когнітивні (пізнавальні) уміння відчувати навколишній світ, ставити запитання, обґрунтовувати своє розуміння проблеми, вступати у діалог чи дискусію, робити висновки; *креативні* (творчі) як уміння виявляти гнучкість розуму, фантазію, натхнення, мати свій погляд, виявляти ініціативу, нестандартність, неординарність; *орґедіяльнісні* – уміння ставити мету й забезпечувати її досягнення, програмування дій, самоаналіз і самооцінка; *комунікативні* як здатність взаємодіяти з іншими суб'єктами та з навколишнім світом.

Вторинні групи (*рос. вторичные группы*) – соціально-мовні колективи, в межах яких поглиблюється або модифікується соціалізація людей (трудоий колектив, група за інтересами, клуби фанатів-болільників тощо).

Г

Гендер (*рос. гендер*) – 1) набір мовних/мовленнєвих конструкцій мужчин та жінок з урахуванням

історичної, соціальної і функційної обумовленості; 2) соціально-біологічна характеристика, за допомогою якої подається визначення понять „жінка” та „чоловік”.

Гендерний стереотип (рос. *гендерный стереотип*) – уявлення людей про те, як типово поведуть себе чоловіки і жінки в комунікації.

Герменевтика (рос. *герменевтика*) – міжнаукова галузь гуманітарних досліджень і одночасно філософсько-методологічне вчення про інтерпретацію та розуміння тексту з опорою лише на сам текст.

Гіперо-гіпонімічна група (рос. *гиперо-гипонимическая группа*) – різновид лексико-семантичної групи, до складу якої одне слово (гіперонім) означає поняття, а інші слова (гіпоніми) – видові поняття.

Гіперо-гіпонімія (рос. *гиперо-гипонимия*) – ієрархічна організація елементів лексико-семантичної парадигми на засадах родо-видових відношень.

Гіпертекст (рос. *гипертекст*) – спосіб організації текстової інформації у вигляді сітки, вузли

котрої співвідносяться з певними фрагментами тексту.

Гіпертекстуальність (рос. *гипертекстуальность*) – сукупність специфічних особливостей у структурованні, викладенні й організації доступу до інформації.

Глосса (рос. *глосса*) – 1) те, що і слово; 2) переклад або тлумачення незрозумілого, застарілого, діалектного слова, а також саме це слово; 3) перекладний еквівалент (у двомовних словниках).

Говоріння (рос. *говорение*) – вид мовленнєвої діяльності з використанням вокального каналу комунікації, який полягає у створенні повідомлень (мовленнєвих актів), скерованих адресатові.

Д

Девіації у спілкуванні (рос. *девиации в общении*) – різноманітні типи комунікативних невдач, помилок, обмовок, описок, провалів тощо, пов’язані з мовною та комунікативною компетентністю учасників спілкування; базова категорія теорії мовної комунікації.

Дедуктивний спосіб мислення (рос. *дедуктивный способ мышления*) – спосіб мислення, при якому окремі положення логічно виводяться із загальних положень: аксіом, постулатів, законів.

Дейксис (рос. *дейксис*) – вказування у процесі спілкування за допомогою засобів мовного коду на учасників комунікативного акту, предмет мовлення, міру його віддаленості, часову й просторову локалізацію тощо.

Дейктичні рухи в комунікації (рос. *дейктические движения в коммуникации*) – жести, за допомогою яких мовець (адресант) указує на певний об'єкт; здійснюються пальцем, рукою, хитанням голови, напрямом погляду тощо.

Декларатив (рос. *декларатив*) – тип мовленнєвого акту, іллокутивною метою якого є встановлення відповідності між пропозиційним змістом повідомлення та реальністю.

Декодування (рос. *декодирование*) – переведення адресатом змісту отриманого мовного повідомлення у звичні особистісні смисли.

Демократичний тип мовної особистості (рос. *демократический тип языковой/говорящей личности*) – особистість, яка у професійній та діловій сферах ініціює й підтримує товариський тон спілкування, надає перевагу розпорядженням у формі пропозицій, заохочень і порад, схиляється до потреби співробітництва задля прийняття найконструктивнішого рішення.

Денотат (рос. *денотат*) – предметна віднесеність знаків мовного коду комунікації, тобто сукупність об'єктів (у широкому сенсі слова), котрі можуть іменуватися (чи сигніфікуватися) певною одиницею мовного коду чи мовним виразом.

Дефініція (рос. *дефиниция*) – засіб фіксації та тлумачення значення (семантики) слова, можливий засіб його термінологізації, мисленнєва логічна операція, що розкриває сутність поняття; визначення, означення, тлумачення.

Диглосія (рос. *диглоссия*) – паралельне використання у колективі двох мов або двох форм існування мови (діалектів і літературної мови), двох літературних мов (за часів Київської Русі) –

церковнослов'янської і давньоруської) тощо.

Дикція (рос. *дикция*) – міра точності, розбірливості вимови фонем, морфем, слів, фраз, яка визначає розбірливість мовлення, а відтак, і його розуміння іншими людьми.

Директив (рос. *директив*) – тип мовленнєвого акту, іллокутивною метою якого є змусити адресат виконати певну дію.

Дискурс (рос. *дискурс*) – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних ментальних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів.

Дискурсивна категорія (рос. *дискурсивная категория*) – найзагальніша інваріантна парадигмальна властивість

дискурсу як інтерактивного явища та його результату – тексту.

Дискурсивна свідомість (рос. *дискурсивное сознание*) – фрагмент свідомості учасників спілкування, який включає знання про правила мовленнєвої комунікації, її процедури, етикет, інтенцію, ситуативні знання дискурсу та деякі інші, необхідні для недовіантного творення дискурсів і їх складових.

Діалект (рос. *диалект*) – територіальний або соціальний різновид певної мови.

Діалог (рос. *диалог*) – форма мовлення (і спілкування), якій притаманна зміна мовленнєвих актів (повідомлень) двох мовців, які, як правило, перебувають у безпосередньому зв'язку.

Діалогічне мовлення (рос. *диалоговая речь*) – форма мовлення, за якої відбувається безпосередній обмін повідомленнями між двома учасниками спілкування; цьому типу мовлення притаманна низка особливостей, передусім лаконічність, використання паралінгвістичних засобів (жести, міміка, погляд тощо), інтонації, еліптичних речень тощо.

Діалогічні тексти (рос. *диалогические тексты*) – тексти діалогу.

Діалогічність (рос. *диалогичность*) – те, що і дискурсивність; комплекс комунікативно-прагматичних чинників, які виформовують специфіку діалогу: зв'язність реплік, їхню ситуативну залежність тощо.

Діалогове комунікативне середовище (рос. *диалоговая коммуникативная среда*) – сукупність мовних і позамовних (психологічних, психічних, соціальних, рольових, вікових, гендерних тощо) чинників, а також тональність й атмосфера, за яких відбувається комунікація.

Діалогові моделі (рос. *диалоговые модели*) – розроблювані в теорії комунікації та в штучному інтелекті мовні моделі, що відтворюють функційні механізми мовного спілкування (інтерації).

Ділова гра (рос. *деловая игра*) – навчальний прийом моделювання найрізноманітніших професійних та інших ситуацій з метою мовної комунікації.

Довготривала пам'ять (рос. *долговременная память*) – вид пам'яті, яка дозволяє учасникам орієнтуватись у світі в цілому, підтримувати контакти з людьми, певний тривалий час тримати в пам'яті важливі для особистості події, слова, вчинки тощо.

Домінанти американської культури (рос. *доминанты американской культуры*) – це свобода, рівність усіх перед законом, рівність можливостей, справедливість, досягнення, патріотизм, демократія, особлива місія Америки, турбота про інших, релігія, вдача.

Доповідь (рос. *доклад*) – жанр мовної комунікації; одна з категорій теорії мовної комунікації; форма усного монологічного мовлення, яка дозволяє на широкий загал схарактеризувати предмети, явища, поняття через їх ознаки, параметри, особливості з метою переконання слухачів.

Доречність мовлення (рос. *уместность речи*) – риторична складова спілкування, пов'язана з реєстровими аспектами дискурсу та орієнтацією на особу адресата.

Досвід (рос. *опыт*) – компонент комунікативної компетентності, що сприяє

спілкуванню; категорія теорії мовної комунікації.

Е

Евокативність (*рос. эвокативность*) – здатність повідомлення, дискурсу, тексту викликати у свідомості адресата значну кількість асоціацій.

Евфемізми (*рос. эвфемизмы*) – емоційно нейтральні слова або вирази, які вживають замість синонімічних їм слів або виразів, що видаються мовцями непристойними, грубими або нетактовними.

Езопова мова (*рос. эзопов язык*) – замаскована, алегорична мова.

Екзегетика (*рос. экзегетика*) – філософсько-методологічне (і релігійне) вчення, в основі якого – вивчення інтеракції релігійних текстів з урахуванням контексту, за якого ці тексти створювалися.

Експліцитна інформація в комунікації (*рос. эксплицитная информация*) – явний, виражений смисл, який прямо, безпосередньо сприймається комунікантами із значень складових мовного коду.

Експресив (*рос. экспрессив*) – тип мовленнєвого акту, ілюкутивною метою якого є експлікація психологічного стану адресанта, його ставлення до того, про що він повідомляє адресатові.

Експресія мовлення (*рос. экспрессия речи*) – насиченість повідомлень мовними і позамовними засобами вираження суб'єктивного ставлення адресанта до адресата або змісту комунікації, їх оцінки.

Екстралінгвальні фактори/чинники (*рос. экстралингвальные факторы*) – позамовні, такі, що стосуються позамовної дійсності, в межах якої розгортається комунікація, розвивається і функціонує мова.

Еліптичні речення (*рос. эллиptические предложения*) – речення з повною інформативною семантикою, але неповною реалізацією його структурної схеми.

Елоквенція (*рос. элоквенция*) – красномовність.

Ентропія повідомлення (*рос. энтропия сообщения*) – спрощення частини інформації на шляху від мовця до слухача.

Енциклопедичне знання (*рос. энциклопедическое знание*) – найінформативніший та наймісткіший тип тлумачного знання.

Еристика (*рос. эристика*) – 1) мистецтво суперечки, полеміки; 2) наука, що розробляє загальні методи та прийоми конструктивного ведення полеміки і дискусій; 3) розділ риторики як лінгвокультурологічної науки про теорію й практику спілкування.

Етнічний стереотип (*рос. этнический стереотип*) – спрощений, схематизований, емоційно забарвлений образ певної етнічної групи або спільноти, який легко переноситься на всіх представників цієї групи.

Етноїдема (*рос. этноэидема*) – наскрізний словесно–образний лейтмотив дискурсу (тексту); закріплені культурою в словах (зворотах) мовного коду емоційні стани і ситуації, притаманні певному етносу; специфічні національно–образні емоційні концепти.

Етнолінгвістика (*рос. этнолингвистика*) – розділ мовознавства, який вивчає мову у її співвідношенні з культурою, взаємодію мовних,

етнокультурних і етнопсихологічних чинників у функціонуванні, еволюції мови, а також у процесах міжкультурної комунікації; гібридна наука на стику етнології й лінгвістики.

Етнотекст (*рос. этнотекст*) – текст, мовний код якого є рідним для автора-носія конкретних етнокультурних рис; категорія міжкультурної комунікації.

Ефективність спілкування (*рос. эффективность общения*) – складова інтерактивності; досягнення у процесах спілкування згоди, взаєморозуміння, кооперації, виформовування сприятливої атмосфери комунікації.

Ж

Жанр (*рос. жанр*) – термін, що визначає родові й видові особливості художньої творчості (літературної, музичної, мистецької).

Жест (*рос. жест*) – складова паралінгвістичних засобів спілкування, зокрема кінесики; виразний рух пальців, рук у комунікації; у випадках усвідомленого вживання служить для трансляції інформації, емоцій,

психічних станів, бажань тощо; у випадках неусвідомлюваного вживання несе інформацію про психічні стани мовця; жести мають соціальні й національно-культурні особливості.

З

Закони спілкування/комунікативні закони (рос. *законы общения/коммуникативные законы*) – найзагальніші поняття, в яких знаходять своє відображення імпліцитні основи комунікації, тобто те, що відбувається між учасниками спілкування; вони незалежні від конкретних умов і комунікативної ситуації, тобто реалізуються незалежно від того, хто спілкується, з якою метою, за якої ситуації тощо.

Закономірності розвитку мовлення (рос. *закономерности развития говорения*) – 1) увага до матерії мови; 2) фізичний розвиток органів мовлення; 3) розуміння мовних значень і одночасний розвиток лексичних та граматичних навичок; 4) оцінка виразності мовлення (увага до виразових засобів мовлення); 5) розвиток мовного чуття; 6) випереджувальний розвиток усного мовлення; 7) зіставлення

писемної форми мовлення з усною.

Заперечення (рос. *возражение*) – жанр репліки, характерний для певних типів комунікативних ситуацій (наприклад, для аргументативного діалогу: дискурсів, полеміки, диспуту тощо); категорія теорії мовної комунікації.

Звичай (рос. *обычай*) – правило поведінки людей, що склалося в процесі їхнього співжиття, ввійшло у побут, свідомість, культуру певної групи чи всього суспільства.

Зв'язність тексту (рос. *связность текста*) – одна з констатувальних ознак тексту, що вирізняє його від випадкових послідовностей фраз; зв'язність тексту на змістовому рівні називають когерентністю.

Зворотний безоцінний зв'язок (рос. *обратная безоценочная связь*) – тип зворотного зв'язку, у якому не відображено ставлення адресата до змісту комунікації; використовується у випадках, коли потрібно більше дізнатися про почуття людини або допомогти співрозмовнику сформулювати думку щодо

обговорюваного безпосереднього втручання у його дії.

Зворотний зв'язок у спілкуванні/зворотна інформація (рос. *обратная связь в общении (обратная информация)*) – реакція на повідомлення з боку адресата (словесна, паралінгвальна), яка допомагає адресантові орієнтуватися в особі першого, визначати міру дієвості своїх аргументів, переконуватись у досягненні чи недосягненні комунікативної мети (перлокутивного ефекту) тощо.

Зворотний оцінний зв'язок (рос. *обратная оценочная связь*) – повідомлення своєї думки, свого ставлення до того, про що йдеться у спілкуванні.

Змістовність мовлення (рос. *содержательность речи*) – когнітивно-риторичний аспект спілкування, пов'язаний із максимами кількості та якості інформації, продумуванням адресантом найважливіших тверджень, які розгортатимуться в дискурсі, а також його складових (мовленневих жанрах та повідомленнях).

Змішування кодів у комунікації (рос. *смешивание*

кодов в коммуникации) – неусвідомлюваний перехід адресанта (мовця) у процесах мовного спілкування з однієї мови (діалекту, стилю) на іншу, не пов'язаний зі зміною умов комунікації, найчастіше внаслідок низької мовної компетентності в одній із використовуваних мов.

Знання (рос. *знания*) – результат процесу пізнання навколишнього світу, відбиття його у свідомості людини у вигляді уявлень, концептів, понять, теорій, концепцій; набір відомостей, об'єднаних у певну впорядковану систему.

Значення (рос. *значение*) – пов'язаний із конкретною мовною одиницею у свідомості носіїв мови узагальнений образ певного предмета або ситуації, факту, події.

I

Ідіолект (рос. *идиолект*) – сукупність формальних і стилістичних особливостей, властивих мовленню окремого носія мови.

Ідіома (рос. *идиома*) –
1) фразеологічна одиниця;
2) мовленнєвий зворот, характерний для певної мови і не

перекладуваний дослівно іншою мовою.

Ідіостиль (*рос. идиостиль*) – неповторний спосіб спілкування, притаманний окремій особі; сукупність мовних і позамовних складових, чинників мовної та комунікативної компетентності окремого носія мови і культури.

Іллокутивна сила (*рос. иллокутивная сила*) – прямо виражений або прихований намір адресанта як функція мовленнєвого акту.

Іллокутивний акт (*рос. иллокутивный акт*) – ключова категорія теорії мовленнєвих актів, введена Дж.Л. Серлем (1965 р.); один із трьох конститuentів мовленнєвого акту (локутивний + іллокутивний + перлокутивний акти), що є прагматичним компонентом висловлювання і віддзеркалює комунікативну мету й інтенцію (намір) мовця.

Іллокуція (*рос. иллокуция*) – втілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості.

Імідж (*рос. имидж*) – образ людини, уявлення про неї оточуючих, часто створене цілеспрямовано.

Імплікатури мовленнєвого спілкування (*рос. имплицатуры речевого общения*) – прагматичні компоненти змісту повідомлень, мовленнєвих жанрів, дискурсів, які виводяться адресатом з контексту спілкування завдяки знанню комунікативних принципів, постулатів та конвенцій спілкування.

Імплікація (*рос. импликация*) – логічна операція, що пов'язує два висловлювання в одне складне і, як правило, в мові відповідає конструкції із сполучником «якщо..., то ...».

Імпліцитний смисл інформації (*рос. имплицитный смисл информации*) – неявний, прихований смисл, який виводиться слухачем (читачем) із значень мовних одиниць під впливом конкретної ситуації та контексту спілкування.

Імпринтинг (*рос. импринтинг*) – психологічний феномен запам'ятовування певної інформації під впливом зовнішнього стимулу, який ніби запускає механізми пам'яті учасників спілкування.

Інверсія (рос. *инверсия*) – зворотний порядок слів; змінювання прямого (нейтрального) порядку слів для вираження комунікативних цілей, установок з метою посилення виразності мовлення.

Індикатор іллокуції (рос. *индикатор иллокуции*) – елемент висловлювання, породжуваного в мовленнєвому акті, що експлікує іллокутивну силу (іллокутивна мета + її інтенсивність + спосіб досягнення мети + інші компоненти мовленнєвого акту).

Індуктивний спосіб мислення (рос. *индуктивный способ мышления*) – спосіб, коли спочатку розглядають та аналізують факти, а потім роблять умовиводи, формулюють головну думку, розробляють загальні правила і закони.

Іntenсіональна дефініція (рос. *интенциональная дефиниция*) – визначення об'єкта через тлумачення; категорія логічного аналізу природної мови.

Інтерактивний контекст (рос. *интерактивный контекст*) – сукупність внутрішніх та зовнішніх обставин і чинників, що супроводжують

інтерактивний акт та впливають на нього; категорія теорії мовної комунікації

Інтерактивність (рос. *интерактивность*) – категорія дискурсу, комунікації в цілому, яка полягає у взаємодії адресанта й адресата в конкретній ситуації за допомогою вербальних та невербальних засобів мовного коду.

Інтеракція (рос. *интеракция*) – позначення фіксованої послідовності іллокутивно пов'язаних мовленнєвих актів; категорія теорії діалогу.

Інтерв'ю (рос. *интервью*) – жанр публіцистики, бесіда у формі запитань журналіста та відповідей громадського діяча, письменника, вченого і т.д. для подальшого відбиття її у мас-медіа (в пресі, на радіо, телебаченні).

Інтерлінгвістика (рос. *интерлингвистика*) – розділ мовознавства, що вивчає проблеми, пов'язані зі створенням та функціонуванням різних допоміжних мов: від міжнародних (есперанто, інтерлінгва) до математичних для машинного перекладу.

Інтернет (*рос. интернет*) – всесвітня інформаційна система, що використовує комп'ютерні технології для презентації різноманітної інформації у вигляді гіпертекстів.

Інтерпретація (*рос. интерпретация*) – когнітивний процес і одночасно результат переведення адресатом опрацьованого тексту (дискурсу) в словесно-знакову форму, наділення його індивідуальними смислами.

Інтерпретація тексту (*рос. интерпретация текста*) – процес змістової переробки тексту адресантом, під час якої в нього формується система уявлень про предмет, явище тощо, описані в тексті.

Інтеррогатив (*рос. интеррогатив*) – тип мовленнєвого акту, в якому формулюється запит інформації.

Інтертекст (*рос. интертекст*) – текст як результат стилізації; текст, що виник на основі інших текстів чи їх фрагментів у більш-менш упізнаваних формах.

Інтертекстуальність (*рос. интертекстуальность*) – включеність у певний текст

фрагментів або елементів інших текстів.

Інтерференція (*рос. интерференция*) – взаємодія мовних систем в умовах двомовності чи багатомовності, що виявляється у відхиленнях від норми й системи іншої/чужої мови під впливом першої/рідної.

Інтонія мовлення (*рос. интонация речи*) – єдність мелодики, інтенсивності, довготи звучання, темпу мовлення, тембру, паузування; разом із наголосом утворює просодіку мовлення.

Інференція (*рос. инференция*) – відновлення схованої інформації завдяки наявним у тексті відомостям.

Інформатив (*рос. информатив*) – мовленнєвий акт, за допомогою якого мовець інформує всіх учасників полілогу про той іллокутивний акт, який він здійснює одночасно стосовно всіх учасників комунікації.

Інформативність комунікації (*рос. информативность коммуникации*) – категорія дискурсу, яка відображає взаємодію інформаційних просторів усіх складових

дискурсу і збагачує когнітивні бази його учасників.

Інформаційний запит (рос. *информационный запрос*) – пошуковий запит користувача інформаційно-пошукової системи, що репрезентує його інформаційні потреби; формулюється інформаційною мовою.

Інформаційний шум (рос. *информационный шум*) – різні форми перекручення, деформування, змін у повідомленнях тощо, які затруднюють процес передавання та/чи сприйняття інформації в комунікації.

Інформаційно-пошукова система (рос. *информационно-поисковая система*) – система для інформації у великих документальних, бібліотечних каталогах, інформаційних центрах тощо.

Інформація в комунікації (рос. *информация в коммуникации*) – повідомлення про речі, факти, події тощо в комунікації, які оформляються і передаються за допомогою вербальних та невербальних засобів; у мовознавстві інформацію пов'язують із значеннями і смислами; базова

категорія теорії мовної комунікації.

Іронія (рос. *ирония*) – засіб непрямого інформування, риторичний троп, який одночасно викликає й утримує в свідомості мовця та адресата відразу два значення слова або вислову: пряме (буквальне) і непряме (протилежне першому).

К

Канал комунікації (рос. *канал коммуникации*) – «місток», який поєднує адресант і адресат; засоби, за допомогою яких передається повідомлення.

Квінтесенція повідомлення (рос. *квинтэссенция сообщения*) – основа, сутність, найважливіше, найголовніше у повідомлюваній інформації.

Кінема (рос. *кинема*) – структурна одиниця кінесики як мімічної (жестикаляційної) мови.

Кінесика (рос. *кинесика*) – код жестів і рухів; рухи, що сприймаються комунікантами за допомогою зору: жести, міміка, постави тіла, оформлення зовнішності, почерк тощо.

Кліше (*рос. клише*) – стандартні зразки слововикористання, типові схеми словосполучень і синтаксичних конструкцій, а також загальні моделі мовленнєвої поведінки за конкретних ситуацій.

Ключові концепти британської картини світу (*рос. ключевые концепты британской картины мира*) – концепти “домашнє вогнище” (homeland, motherland), “свобода” (freedom), “приватне життя, приватність” (privacy), “здоровий глузд” (common sense), “джентльмен” (gentleman), “стриманість”, “чесна гра” (fair play), “традиція, спадок” (tradition/heritage), “гумор” (a sense of humour).

"Ключові слова" культури (*рос. ключевые слова культуры*) – своєрідні "знакові" слова, особливо важливі й показові для окремої культури.

Когезія (*рос. когезия*) – зчеплення; особливі різновиди зв'язку які забезпечують логічну послідовність, часову та/або просторову взаємозалежність окремих повідомлень, фактів, дій тощо.

Когерентність (*рос. когерентность*) – зв'язність

тексту; семантична категорія зв'язності тексту.

Когнітивна функція мови (*рос. когнитивная функция языка*) – мисленнєва, ментальна, гносеологічна функція мови, тобто використання мови в процесах мислення й обміну думками, у процесі пізнання дійсності.

Код (*рос. код*) – сукупність сигналів, що передаються, як правило, одним засобом/каналом.

Кодифікація (*рос. кодификация*) – нормалізація мови; розробка системи правил використання одиниць мови, впорядкування їх і систематизація як нормативних у граматиках, довідниках, словниках літературної мови з метою дальшого поширення.

Кодування інформації (*рос. кодирование информации*) – втілення задуму (інтенції) адресанта в засоби конкретної ідіоетнічної мови за законами її функціонування; перехід від особистісних смислів адресанта до їх утілення в загальноприйнятій значення одиниць мовного коду.

Коло знань (*рос. круг знаний*) – блок спільних знань учасників комунікативної взаємодії, наявність точок зору, що стають

передумовою порозуміння в процесі комунікації; категорія теорії мовної комунікації.

Коло сподівань (*рос. круг ожиданий*) – «комунікативний» образ кожного учасника комунікації, що дає змогу формувати гіпотези щодо комунікативної поведінки партнерів; категорія теорії мовної комунікації.

Комісив (*рос. комисив*) – тип мовленнєвого акту, іллокутивною метою якого є покладання на адресанта зобов'язання виконати певні дії у майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки, бути відповідальним.

Компоненти комунікації (*рос. компоненты коммуникации*) – найважливіші складові комунікативного акту, а саме: адресант, адресат, канал комунікації, код, контакт, зворотний зв'язок, комунікативний шум, контекст і ситуація спілкування.

Компресія тексту (*рос. компрессия текста*) – "стиснення" тексту до межі мінімальної надлишковості, достатньої для розуміння.

Комунікабельність (*рос. коммуникабельность*) – володіння

соціальним аспектом мовленнєвого контакту (дотримання у спілкуванні соціальних норм, наявність комунікативної компетентності тощо); використання цих знань та вмінь задля досягнення запланованого перлокутивного ефекту.

Комуніканти (*рос. коммуниканты*) – особи, які беруть участь у комунікації та спілкуванні: у діалозі – адресант (мовець) і адресат (слухач); у полілозі – адресанти, адресати; учасники комунікативного акту; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативістика (*рос. коммуникативистика*) – загальна теорія комунікативних систем; наука, яка вивчає системи засобів і гуманітарних функцій масових інформаційних зв'язків, що здійснюються на різних етапах цивілізації за допомогою різних мов, а також вербальних і невербальних засобів.

Комунікативна грамотність (*рос. коммуникативная грамотность*) – сукупність комунікативних знань, умінь та навичок людини, які дають змогу їй ефективно спілкуватися в усній і письмовій формах; знання законів, правил і засобів

ефективної усної та писемної комунікації.

Комунікативна девіатологія (рос. *коммуникативная девиатология*) – розділ теорії комунікації, який вивчає причини та механізми різноманітних типів невдач у спілкуванні.

Комунікативна девіація (рос. *коммуникативная девиация*) – збій у спілкуванні, недосягнення перлокутивного ефекту тощо, причиною чого є недостатня комунікативна компетентність адресанта, перш за все недотримання правил, постулатів, конвенцій комунікативного кодексу; пов'язана зі специфікою комунікативної семантики та прагматичними чинниками.

Комунікативна дія (рос. *коммуникативное действие*) – одиниця опису комунікативної поведінки учасників спілкування, окремий мовленнєвий акт, репліка, невербальний сигнал, комбінація вербальних і невербальних засобів тощо у межах певного комунікативного параметра.

Комунікативна емпатія (рос. *коммуникативная эмпатия*) – комплексне поняття, пов'язане зі співпереживанням, вчуванням

учасників комунікації в почуття, емоції, свідомість тощо один одного, що сприяє успішності комунікації, виформовуванню сприятливої атмосфери спілкування; прагматична характеристика висловлювання.

Комунікативна ініціатива (рос. *коммуникативная инициатива*) – комплексне поняття процесу міжособистісного спілкування; прагнення учасників до такого використання компонентів комунікативного акту, домінування яких забезпечило би найповніше втілення стратегій спілкування і досягнення комунікативної мети.

Комунікативна інтенція (рос. *коммуникативная интенция*) – категорія лінгвістичної прагматики та теорії мовленнєвих актів; комунікативний намір адресанта (осмислений чи інтуїтивний), який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативна компетентність (рос. *коммуникативная компетентность*) – система знань про норми й правила мовної комунікації, що складається із

знань моделей комунікативної поведінки, знання мовного етикету, шаблонів спілкування; набір комунікативних стратегій і вміння їх реалізувати за відповідних умов та з різними комунікантами; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативна лінгвістика (рос. *коммуникативная лингвистика*) – розділ і водночас новий напрям сучасної динамічно й антропоцентрично зорієнтованої науки про мову, предметом якої є процеси спілкування людей із використанням «живої» природної мови, а також з урахуванням усіх наявних складових комунікації (фізичних, фізіологічних, психологічних, соціальних, контекстних, ситуативних та ін.).

Комунікативна мета (рос. *коммуникативная цель*) – мета комунікативного акту (наприклад, інформування, досягнення згоди, кооперації, навмисне створення непорозуміння, ескалація напруженості тощо); запланований адресантом стратегічний результат, на котрий скероване спілкування; категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативна ознака (рос. *коммуникативная черта*) –

окрема риса комунікативної поведінки, яка виокремлюється як релевантна для опису в умовах зіставлення комунікативних культур або особливостей комунікативної поведінки індивідів та мовних груп.

Комунікативна поведінка (рос. *коммуникативное поведение*) – поведінка індивіда в процесах спілкування, яка регулюється комунікативними нормами і традиціями, яких він як учасник спілкування дотримується; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативна позиція (рос. *коммуникативная позиция*) – ставлення мовця до мовленнєвого продукту, який транслюється під час вербальної взаємодії; комунікативна роль, яку підсвідомо виконує кожен з учасників спілкування (за Е. Берном, це ролі Дитини, Батька і Дорослого).

Комунікативна прагматика (рос. *коммуникативная прагматика*) – складова спілкування, пов'язана з виявом у мовленнєвому кодї інтерактивних співвідношень комунікантів, а також їх ставлення до конситуації.

Комунікативна рівновага (рос. *коммуникативное равновесие*) – збереження учасниками спілкування ролей не нижче тих, що обумовлені їхніми соціальними ролями та уявленнями про властиві їм комунікативні ролі, власну гідність тощо.

Комунікативна роль (рос. *коммуникативная роль*) – відносно постійна, внутрішньо зв'язана й очікувана іншими система комунікативних (зокрема, мовленнєвих) учинків індивіда, значною мірою визначена його соціальним статусом, віковими, гендерними та іншими чинниками; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативна ситуація (рос. *коммуникативная ситуация*) – конкретна ситуація спілкування, до якої входять партнери комунікації і яка спонукає її учасників до міжособистісної інтеракції; комунікативна ситуація визначає мовленнєву поведінку, способи реалізації комунікативної інтенції (стратегію, тактику комунікації тощо); базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативна стратегія (рос. *коммуникативная стратегия*) –

правила і послідовності комунікативних дій, яких дотримується адресант для досягнення означеної комунікативної мети.

Комунікативна тактика (рос. *коммуникативная тактика*) – сукупність прийомів і методів реалізації комунікативної стратегії, визначена лінія мовленнєвої поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на одержання бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного.

Комунікативна функція мови (рос. *коммуникативная функция языка*) – функція мови як універсального засобу спілкування; категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативність (рос. *коммуникативность*) – основна ознака людини і чинник розвитку суспільства.

Комунікативне вміння (рос. *коммуникативное умение*) – здатність планувати і реалізовувати комунікативний намір та комунікативні стратегії; просте комунікативне вміння забезпечує досягнення одного комунікативного наміру чи вирішення комунікативного

завдання, складне – комплексу комунікативних намірів і завдань.

“Комунікативне самогубство” (рос.

“коммуникативное самоубийство”) – груба девіація (серія девіацій) у спілкуванні, яка унеможливило подальшу комунікацію.

Комунікативне табу (рос. *коммуникативное табу*) – загальне поняття, що об’єднує мовні, тематичні та контактні заборони, які накладаються на спілкування у певних культурах; категорія міжкультурної комунікації.

Комунікативний акт (рос. *коммуникативный акт*) – процес, який відбувається в певному місці на пересіченні осей простору і часу між адресантом та адресатом, результатом чого є дискурс (текст); комунікативна подія; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативний досвід (рос. *коммуникативный опыт*) – сукупність уявлень про вдалі та невдалі комунікативні тактики, які ведуть або не ведуть до реалізації відповідних комунікативних стратегій.

Комунікативний етикет (рос. *коммуникативный этикет*) – куртуазний (витончено ввічливий, люб’язний) аспект спілкування; дотримання принципу етикетності комунікації.

Комунікативний ефект (рос. *коммуникативный эффект*) – дієвість комунікативного акту, тобто відповідність між комунікативною інтенцією та мовленнєвим актом або його результатами; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативний код (рос. *коммуникативный код*) – мова або її різновиди (діалект, сленг, стиль тощо), а також немовні засоби (паралінгвальні, інтонаційні тощо), які використовують учасники комунікативного акту.

Комунікативний кодекс (рос. *коммуникативный кодекс*) – система принципів, правил та конвенцій спілкування, які регулюють мовленнєву поведінку учасників комунікації і ґрунтуються на певних категоріях та критеріях.

Комунікативний конфлікт (рос. *коммуникативный конфликт*) – зіткнення комунікативних стратегій

адресанта й адресата, яке унеможливило їх спілкування.

Комунікативний крок (рос. *коммуникативный шаг*) – 1) комунікативний прийом, що сприяє тривалості комунікації; 2) кожний наступний елементарний акт комунікації; категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативний намір/комунікативне завдання (рос. *коммуникативное намерение/коммуникативная задача*) – тактичний хід, практичний засіб руху до відповідної комунікативної мети.

Комунікативний паспорт мовця (рос. *коммуникативный паспорт говорящего*) – комплексна інформація, яку особа підсвідомо, «автоматично» повідомляє про себе в комунікації різними засобами (мовним кодом, паралінгвістичними засобами, мовчанням, паузами, інтонацією, дотриманням правил, законів, конвенцій тощо) іншим учасникам спілкування і тим, хто за цим спілкуванням спостерігає.

Комунікативний потенціал (рос. *коммуникативный потенциал*) – механізм комунікативної спрямованості та передумова комунікативного

успіху; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативний процес (рос. *коммуникативный процесс*) – загальне поняття, яке позначає акт передавання (трансляції) інформації від адресанта до адресата в межах комунікативного акту; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативний смисл (рос. *коммуникативный смысл*) – фактичне значення (зміст) мовних одиниць та складових парамови дискурсу, яке виформовується в комунікативному акті як результат взаємодії інтенцій мовців у конкретній конситуації спілкування; базова категорія теорії мовної комунікації.

Комунікативний статус (рос. *коммуникативный статус*) – обсяг повноважень комуніканта відносно ініціації вербального контакту, його регулювання й припинення, вибору та моніторингу тематики спілкування, вибору та реалізації мовленнєвих дій.

Комунікативний тип мовця (рос. *коммуникативный тип говорящего*) – сукупність ознак, які характеризують стиль (манеру, тип) його користування мовним

кодом: доміантний, мобільний, ригідний.

Комунікативний шум (*рос. коммуникативный шум*) – різноманітні форми порушень та/або деформації повідомлень, які утруднюють процес передавання або сприйняття інформації.

Комунікативні імплікатури (*рос. коммуникативные имплицатуры*) – прагматичні компоненти змісту висловлювань у мовленнєвих актах, що виводяться слухачем за допомогою принципів і правил мовленнєвого спілкування.

Комунікативні потреби (*рос. коммуникативные потребности*) – особливий вид потреб, які спонукають вступати у мовне спілкування з метою розв'язання вербальних і невербальних проблем.

Комунікативні ресурси (*рос. коммуникативные ресурсы*) – сукупність мовленнєвих та немовленнєвих дій комунікантів у межах вербального контакту, які спрямовані на досягнення комунікативної мети.

Комунікація (*рос. коммуникация*) – 1) один із модусів існування людини і

соціуму (поряд з *мовою і мовленням*); 2) смисловий та ідеально-змістовний аспект соціальної взаємодії, спілкування; операції з інформацією у спілкуванні; складова спілкування поряд з перцепцією та інтеракцією; у широкому розумінні – спілкування особистостей за допомогою мовних і паралінгвальних засобів з метою передавання інформації; базова категорія теорії мовної комунікації.

Конвенції/звичаї спілкування (*рос. конвенции/обычаи общения*) – елементи культури, які можуть варіюватися, не торкаючи стратегій і тактик комунікації (наприклад, приходити на бал у чорному фракі з краваткою-метеликом).

Конвенціональні дії комуніканта (*рос. конвенциональные действия коммуниканта*) – дії, що здійснюються комунікантом згідно із загальноприйнятими правилами.

Конкорданс (*рос. конкорданс*) – 1) звід усіх випадків використання слова в певних контекстах, одержаних шляхом комп'ютерної обробки даних;

2) абетковий покажчик слів і висловлювань, що зустрічаються в певній книзі або в певного автора, і контекстів, що ілюструють уживання цих слів та словосполучень.

Конотація (рос. *коннотация*) – додаткові семантичні або стилістичні відтінки основного значення слова, фразеологізму тощо, які надають їм певного експресивно-емоційного забарвлення у спілкуванні.

Конситуація спілкування (рос. *конституация общения*) – фізичні, соціально-психологічні, часові та інші обставини, в межах яких відбувається спілкування.

Констатив (рос. *констатив*) – тип повідомлення, яке позначає стан речей, констатує факт об'єктивної (чи такої, яка вважається об'єктивною) дійсності.

Контактне табу (рос. *контактное табу*) – заборона у певних культурах на будь-які форми міжособистісного спілкування.

Контекст спілкування (рос. *контекст общения*) – середовище, час, особливості каналу комунікації та інші

умови, за яких має місце конкретне спілкування.

Контент-аналіз дискурсу/тексту (рос. *контент-анализ дискурса/текста*) – експериментальний спосіб вивчення дискурсу (тексту) з використанням точних статистичних даних і залученням обчислювальної техніки.

Континуум (рос. *континуум*) – множина мовних одиниць, пов'язаних певними відношеннями.

Континуум дискурсу (рос. *континуум дискурса*) – категорія дискурсу, обумовлена просторово-часовою взаємодією його породження і сприйняття, а також подійної динаміки інформації.

Концепт (рос. *концепт*) – оперативна змістова одиниця мислення, квант структурованого знання; ментальний прообраз, ідея поняття, саме поняття; категорія семантики, філософії мови, етнологістики.

Концептуальна картина світу (рос. *концептуальная картина мира*) – уявлення певного колективу, людства в цілому про елементи, організацію тощо об'єктивної дійсності,

відображені в наукових поняттях; основа для формування мовної картини світу.

Кореляція (*рос. корреляция*) – особливий вид синтаксичного зв'язку, який характеризується взаємозалежністю форм слова; розрізняють також фонологічну кореляцію, видову, станову.

Короткотривала пам'ять (*рос. кратковременная память*) – вид пам'яті, що дозволяє учасникам орієнтуватись у плинні комунікації, пам'ятати попередні репліки, аргументи, цифри, факти тощо.

Красномовство (*рос. красноречие*) – майстерність усного мовлення, здатність висловлюватись яскраво, переконливо, цікаво, виразно, що досягається в процесі спеціального навчання, у тому числі риторики, і тривалого процесу самовдосконалення.

Креативність знакової системи мови (*рос. креативность знаковой системы языка*) – творчий характер мови; пов'язана з носіями цієї мови; задана системна здатність мови позначати нові й видозмінювати старі поняття.

Критичне слухання (*рос. критическое слушание*) – вид слухання, коли адресат сприймає почуту інформацію як тенденційну й однобічну або ставиться до адресанта заздалегідь упереджено.

Культура мовлення (*рос. культура речи*) – один з об'єктивних виявів освіченості, професіоналізму і вихованості людини, який віддзеркалює та супроводжує культуру мислення; дотримання адресантом норм усного і писемного літературного мовлення, вміння використовувати зображальні засоби мовного коду за різних умов, сфер, реєстрів спілкування у відповідності до мети і змісту комунікації.

Культура мовлення індивіда (*рос. культура речи индивида*) – опанування нормами усного і писемного мовлення (вимова, наголос, слововживання, правопис, формотворення, формулювання), а також уміння користуватися виражальними засобами мови з метою висловлювання, спілкування, переконання.

Культурна компетентність (у комунікації) (*рос. культурная компетентность*) – розуміння та орієнтація адресанта в базових

елементах культури, крізь які усвідомлюється предметний (феноменальний) світ носіями певної ідіоетнічної мови; категорія міжкультурної комунікації.

Культурний шок (*рос. культурный шок*) – реакція особи при зіткненні з принципово новою для себе культурною реальністю, яка викликає конфлікт між звичними для неї цінностями, нормами, мовленнєвими звичками тощо; унеможливлення спілкування внаслідок такого зіткнення.

Культурологія (*рос. культурология*) – 1) комплекс наук, що вивчають культуру; 2) розділи наук (н-д, філософія культури, культурантропология, соціологія культури тощо), які досліджують феномен культури; 3) самостійна наука, що вивчає сутність, закономірності існування і розвитку культури, її загальнолюдське значення та способи опанування нею.

Культурний плюралізм (*рос. культурный плюрализм*) – 1) співіснування множеності культур етносів та етнічних груп, що проживають на одній території або в державному утворенні; 2) вияв, вільний розвиток і співіснування різних культурних

масивів, ідей, цінностей, естетичних уподобань, які віддзеркалюють етносоціальну структуру певного суспільства.

Культурні права людини (*рос. культурные права человека*) – особливий комплекс гарантованих конституцією або законом прав і свобод людини у сфері культурного й наукового життя.

Л

Лейтмотив (*рос. лейтмотив*) – основна думка, що пронизує все повідомлення, презентовану інформацію, наукову працю тощо.

Лексикон (*рос. лексикон*) – 1) сукупність лексем певної мови; 2) словниковий запас окремої особи.

Лексичне поле (*рос. лексическое поле*) – сукупність лексем, зв'язаних спільним змістом: спільними семантичними властивостями, причетністю до однієї й тієї самої ситуації тощо.

Лексичні навички (*рос. лексические навыки*) – автоматизовані дії у виборі лексичної одиниці адекватно до задуму та її правильного

поєднання з іншими одиницями у продуктивному мовленні.

Лідер мовної групи (рос. *лидер языковой группы*) – мовна особистість, яка стала взірцем комунікативної та мовленнєвої поведінки в мовній групі.

Лінгвістика тексту (рос. *лингвистика текста*) – сфера лінгвістичних досліджень, яка вивчає закони організації усного й писемного тексту.

Лінгвістична гендерологія (рос. *лингвистическая гендерология*) – нова сфера лінгвістичних досліджень, яка вивчає когнітивно- мовний прояв гендера в мовній картині світу.

Лінгвокультурема (рос. *лингвокультурема*) – одиниця аналізу міжкультурного спілкування, комплексне міжрівневе поняття, єдність лінгвального та екстралінгвального (культурного) змісту.

Лінгвокультурна спільнота (рос. *лингвокультурная общность*) – єдність етносу, його мови і культури, яка виявляється у специфіці спілкування; категорія міжкультурної комунікації.

Лінгвокультурологія (рос. *лингвокультурология*) – розділ мовознавства, який вивчає взаємозв'язок та взаємодію культури і мови в їх функціонуванні.

Літературне товариство ім. Т.Г. Шевченка (рос. *Литературное общество им. Т.Г. Шевченко*) – засноване 11 грудня 1887 р. у м. Львів для “сприяння розвою української словесності”, пізніше (1892 р.) було реорганізоване в Наукове товариство імені Т. Шевченка.

Логічний наголос (рос. *логическое ударение*) – наголос, який характеризує смислове навантаження компонентів судження в комунікації.

Логічність і послідовність мовлення (рос. *логичность и последовательность речи*) – когнітивно-риторична складова спілкування, пов'язана з виформовуванням мікро- і макротем дискурсу, зв'язків між мовленнєвими жанрами з метою реалізації стратегії впливу на адресат.

Логічність мовлення (рос. *логичность речи*) – послідовне і незаперечливе висловлювання, що не викликає смислових непорозумінь.

Локутивний акт (рос. *локутивный акт*) – один із трьох складників мовленнєвого акту (поряд з актами іллокутивним і перлокутивним), який установлює зв'язок повідомлення з дійсністю (тобто визначає його смисл та референцію) і виявляється у формуванні пропозиції повідомлення; категорія теорії мовної комунікації.

Локуція (рос. *локуция*) – побудова фонетично і граматично правильного висловлювання засобами певної мови, яка має певний смисл та референцію.

М

Максими спілкування (рос. *максимы общения*) – імпліцитні правила ведення кооперативного діалогу, які виокремлюються в межах принципів спілкування.

Манера спілкування (рос. *манера общения*) – індивідуальні особливості мови/мовлення, жестикуляції, міміки під час спілкування.

Масова комунікація (рос. *массовая коммуникация*) – виключно велика за сферою поширення синхронна мовна

комунікація (спілкування з аудиторією, яка складає 1000 і більше осіб), знаряддями якої є преса, радіо, кіно, телебачення, інтернет тощо.

Матриця комунікативного процесу (рос. *матрица коммуникативного процесса*) – узагальнена модель змісту і складників комунікативного процесу.

Ментальний (рос. *ментальный*) – такий, що належить до сфери мислення; категорія когнітивної лінгвістики.

Метакомунікація (рос. *метакоммуникация*) – частина вербальної комунікації, яка спрямована сама на себе (різні аспекти самоорганізації спілкування, мовленнєві акти з приводу спілкування тощо).

Метамова (рос. *метаязык*) – мова наукового або філософського дослідження, присвяченого аналізу іншої мови.

Милозвучність мовлення (рос. *милозвучность речи*) – вияв закону евфонії; звукова організація мовлення, гармонійне звучання певних мовних елементів, що сприяє ефективнішому іллокутивному впливу; засоби милозвучності:

рима, анафора, епіфора, звукові повтори тощо.

Міжкультурна інтеракція (рос. *межкультурная интеракция*) – взаємодія носіїв різних культур і, як правило, мов у процесах міжкультурної комунікації з використанням вербальних та невербальних засобів мовного коду; категорія міжкультурної комунікації.

Міжкультурна комунікація (рос. *межкультурная коммуникация*) – спілкування носіїв різних культур, які, як правило, послуговуються різними мовами.

Міжособистісна комунікація (рос. *межличностная коммуникация*) – взаємний обмін суб'єктивним досвідом людей, які перебувають у просторовій близькості, мають можливість бачити, чути, торкатися один до одного, легко забезпечувати зворотний зв'язок.

Міжособистісне спілкування (рос. *межличностное общение*) – взаємодія між кількома людьми, яка здійснюється за допомогою засобів мовленнєвого і позамовленнєвого впливу, в результаті якої виникає психологічний контакт,

зароджуються певні стосунки між учасниками спілкування.

Міжособистісні ритуали (в комунікації) (рос. *межличностные ритуалы*) – стереотипові моделі мовленнєвої поведінки, обмін прийнятими в суспільстві повідомленнями і паралінгвістичними засобами, доречними за певної ситуації, які виконують функції стабілізації стосунків, соціального контролю, передавання досвіду.

Міміка (рос. *мимика*) – виражальні рухи обличчя; додатковий невербальний засіб вираження і сприймання емоційного стану людини; одна з найважливіших складових кінесики.

Мітигація (рос. *митигация*) – комунікативна стратегія адресанта, скерована на створення максимально комфортної атмосфери спілкування.

Мова (рос. *язык*) – 1) природна специфічна поліфункційна знакова система, складний вербальний код, який обслуговує соціум для здійснення, насамперед, основних операцій з інформацією; 2) один із модусів існування людської особистості і

соціуму; 3) один із компонентів (першоелемент) культури; базова категорія теорії мовної комунікації.

Мова рідна (*рос. язык родной*) – перша мова, яку опановує людина з дитинства; найчастіше збігається з мовою батьків («материнська мова») або одного з них (якщо вони є носіями різних мов); іноді рідною мовою стає мова, засвоєна у зрілому віці; рідна мова – одна з основних ознак етнічної приналежності людини; категорія міжкультурної комунікації.

Мовленнєва взаємодія (*рос. речевое взаимодействие*) – сукупність усіх можливих типів діалогових реплік у дискурсі.

Мовленнєва діяльність (*рос. речевая деятельность*) – спеціалізоване вживання мовлення в процесах взаємодії між людьми; частковий випадок діяльності спілкування із застосуванням мовного коду.

Мовленнєва інтеракція (*рос. речевая интеракция*) – взаємодія комунікантів у процесах спілкування з використанням засобів мовного коду.

Мовленнєва компетентність (*рос. речевая компетентность, англ. linguistic performance*) – опанування закономірностями функціонування мовних норм у конкретних мовленнєвих ситуаціях та використання їх у різних продуктивних видах фахової мовленнєвої діяльності, тобто при аудіюванні, читанні, говорінні, письмі, перекладі.

Мовленнєва навичка (*рос. речевой навык*) – компонент свідомо виконуваної мовленнєвої діяльності (мовлення); мовленнєва дія, яка досягла в результаті численних повторень рівня автоматизму; автоматизовані дії з мовним матеріалом (лексичним, фонетичним, граматичним тощо) як у процесі слухання, так і в процесі говоріння.

Мовленнєва особистість (комуніканта) (*рос. речевая личность*) – представлений у комунікації фрагмент свідомості адресанта або адресата на, як мінімум, трьох рівнях: вербально-семантичному, тезаурусному, мотиваційно-прагматичному.

Мовленнєва поведінка (*рос. речевое поведение*) – використання мови (мовного коду) учасниками спілкування за

конкретних обставин з опорою на відповідний рівень комунікативної і мовної компетентності.

Мовленнєва трансакція (*рос. речевая трансакция*) – сукупність усіх типів мовленнєвої взаємодії в дискурсі.

Мовленнєве мислення (*рос. речевое мышление*) – реалізація мисленнєвої діяльності в мовленнєвих формах, тобто зовнішньому або внутрішньому мовленні.

Мовленнєве спілкування (*рос. речевое общение*) – процес встановлення і підтримки цілеспрямованого, прямого або опосередкованого контакту між людьми за допомогою природної мови.

Мовленнєвий акт (*рос. речевой акт*) – складова повідомлення, цілеспрямована мовленнєва дія; одиниця нормативної соціомовної поведінки, яка розглядається в межах прагматичної ситуації; основними рисами мовленнєвого акту є інтенціональність, цілеспрямованість і конвенційність; цілісність мовленнєвого акту забезпечують акти локуції (власне мовленнєве висловлювання), іллокуції

(комунікативної мети) і перлокуції (скерованості на результативний вплив щодо адресата); базова категорія теорії мовної комунікації.

Мовленнєвий етикет (*рос. речевой этикет*) – система стандартних, стереотипових словесних формул, уживаних у ситуаціях, що повторюються повсякденно: вітання, вибачення, запрошення, прощання, прохання тощо.

Мовленнєвий жанр (*рос. речевой жанр*) – прийняті в конкретних ситуаціях і призначені для трансляції певного змісту типові способи побудови мовлення; розгорнута мовленнєва побудова, що складається з кількох (іноді значної кількості) мовленнєвих актів, іллокутивну силу яких підпорядковано певній стратегії й тактиці адресанта.

Мовленнєвий ініціативний акт (*рос. речевой инициативный акт*) – мовленнєвий акт, яким розпочинається діалогічне спілкування учасників комунікації.

Мовленнєвий непрямий акт (*рос. речевой непрямой акт*) – мовленнєвий акт, у якому іллокуція адресанта виражена не буквально засобами повідомлення,

а повинна “розпізнаватись” адресатом з опорою на імплікатуру дискурсу.

Мовленнєвий прямий акт (*рос. речевої прямої акт*) – мовленнєвий акт, у якому іллокуція адресанта виражена буквально засобами повідомлення.

Мовленнєвий реактивний акт (*рос. речевої реактивний акт*) – мовленнєвий акт учасника спілкування, який слідує за мовленнєвим актом мовця (адресанта); відповідь адресата на ініціативний мовленнєвий акт адресанта.

Мовленнєвий фінальний акт (*рос. речевої фінальний акт*) – мовленнєвий акт учасника комунікації, яким завершується діалогічне (полілогічне) спілкування.

Мовленнєвий хід (*рос. речевої ход*) – одиниця діалогічного спілкування, яка охоплює мовленнєві акти від моменту початку розмови до зміни мовця/адресанта.

Мовленнєві (комунікативні) ігри (*рос. речевіє игри*) – термін Е. Берна; сукупність повторюваних мовленнєвих дій, які мають приховану мету –

отримання певного виграшу або психологічних “пестощів” (наприклад: “Мене тут не цінять!”, “Я невдаха!”) тощо.

Мовленнєві вміння (*рос. речевіє умения*) – вміння, які формуються на основі кількох етапів дій: 1) на підставі орієнтирів та інструкцій виконуються дії з визначеним мовним матеріалом; 2) на підставі інструкцій виконуються мовленнєві дії (за наявності зовнішніх опор); 3) тренуються в мовленні без зовнішніх опор; 4) дії переносяться у внутрішній план.

Мовленнєві недоліки (*рос. речевіє недочёты/погрешности*) – недоліки мовлення, що не пов’язані з порушенням правил чи вимог мовної норми; це порушення вимог комунікативної доцільності, невдача мовця у пошуках засобів виразності мовлення: *повтори слів, багатослів’я, недоречне вживання емоційно забарвлених слів, штамп, неправильний порядок слів у фразі, бідність та одноманітність синтаксичних конструкцій, порушення видо-часової співвіднесеності дієслівних форм* тощо.

Мовленнєво-риторична складова комунікації (*рос. рече-риторическая составляющая*)

комунікації) – специфіка побудови дискурсу відповідно до норм комунікативного (вербального) коду, соціальних конвенцій та основних законів і категорій (логос, пафос, етос, топос) риторики.

Мовлення (*рос. говорение, речь как процесс*) – 1) один із модусів існування людської особистості та соціуму (поряд з мовою і комунікацією); 2) індивідуальний акт говоріння або письма, який має усну, писемну або друковану форму вияву; 3) постійно повторюваний процес спілкування однією мовою; базова категорія мовної комунікації.

Мовна девіація (*рос. речевая девиация*) – тип комунікативної невдачі чи збою у спілкуванні, причиною чого є недостатня мовна компетентність учасників; це різноманітні помилки, неточності, обмовки, описки, лінгваляпуси тощо, пов'язані зі специфікою лексичної та граматичної семантики.

Мовна здатність (*рос. речевая способность*) – багаторівнева система неусвідомлених правил мовленнєвої діяльності, яка формується у свідомості людини; це система компонентів, які

служать узагальненим відображенням системи мови; реалізується за особливими правилами у відповідності до комунікативних завдань, ситуації спілкування і комунікативних здатностей учасників спілкування.

Мовна інтерференція (*рос. языковая интерференция*) – взаємодія мовних систем, яка виникає під час мовних контактів або у процесі індивідуального засвоєння нерідної мови; підсвідоме, безконтрольне використання в мовленні однією мовою елементів іншої.

Мовна картина світу (*рос. языковая картина мира*) – відображені в категоріях, одиницях і формах мови як комунікативного коду уявлення певного мовного колективу про будову, елементи, процеси тощо, які відбуваються в об'єктивній дійсності; цілісне зображення мовою всього того, що існує в об'єктивній дійсності; фіксація мовними засобами реального світу, відображеного у свідомості людини.

Мовна компетентність (*рос. языковая компетентность, англ. linguistic competence*) – знання учасниками комунікації мови (мовного коду), передусім правил, за якими породжуються

нормативні мовні конструкції та повідомлення, здійснюється їх трансформація.

Мовна мала група (*рос. языковая малая группа*) – невелика (3–15 осіб) соціальна група, члени якої об'єднані спільною діяльністю та перебувають у безпосередньому особистому контакті, що служить основою виникнення як емоційних стосунків (симпатії, антипатії тощо), так і особливих групових цінностей та норм поведінки.

Мовна норма (*рос. языковая норма*) – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови та сприймаються її носіями як зразок спілкування у певний період розвитку мови і суспільства; розрізняють норми *вимови і наголосу, правопису, лексичні, термінологічні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні.*

Мовна особистість (*рос. языковая личность*) – людина, яка виявляє сукупність здатностей і характеристик, що обумовлюють створення й сприйняття нею текстів, які вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності.

Мовна референтна група (*рос. языковая референтная группа*) – мала мовна група, у межах якої найповніше розкривається особистість.

Мовне середовище (*рос. языковая среда*) – середовище, у якому користуються однією мовою чи кількома, літературною чи діалектною і яке пов'язане з мовою сім'ї, родини, держави (країни); розрізняють природне і штучне мовне середовище.

Мовне (словесне) табу (*рос. речевое табу*) – заборона у певній культурі на вживання окремих слів, словосполучень, мовних виразів.

Мовне чуття (*рос. языковое чувство*) – несвідоме оволодіння закономірностями мови, насамперед – граматики; яке починає розвиватися в ранньому дитинстві внаслідок багаторазового сприйняття і використання у власних висловлюваннях подібних аналогічних форм, конструкцій; у школі мовне чуття продовжує формуватися завдяки вивченню фонетики, граматики, стилістики, а також на підставі читання вірцевих творів літератури і виконання відповідних вправ тощо.

Мовний досвід (*рос. языковой опыт*) – сукупність знань, навичок, умінь, набутих у процесі вивчення мови та мовленнєвої практики.

Мовний знак (*рос. языковой знак*) – усяка двостороння (звукова + графічна форми) одиниця мови, включена до системи аналогічних одиниць за значущістю і використовується носіями мови для трансляції певної інформації; у мові розрізняють три типи знаків: іконічні (звукоподібні слова), індексальні (вказівні слова), символічні (решта слів природної мови).

Мовний паспорт людини (*рос. языковой паспорт человека*) – інформація, яку особа підсвідомо, «автоматично» повідомляє про себе в комунікації іншим учасникам спілкування і тим, хто за цим спілкуванням спостерігає, живляючи засоби мовного коду.

Мовний стандарт (*рос. языковой стандарт*) – сукупність вимог до різних рівнів користування мовою, зафіксованих у спеціальному описі мови в контексті навчальних цілей і норм знання мови, прийнятих у цьому мовному суспільстві.

Мовний стиль епохи (*рос. языковой стиль эпохи*) – стан, характерний для мови у конкретний лінгвістичний час і означуваний суспільним ладом епохи (наприклад, мовний стиль кінця ХХ ст. як епохи активного інформаційного розвитку).

Мовні здібності (*рос. языковые способности*) – здатність теоретично осмислювати матеріал, що зумовлюється розумінням системності мови, усвідомленням структури мовних одиниць і закономірних зв'язків між мовними явищами.

Мовознавство, або лінгвістика (*рос. языковедение, или лингвистика*) – гуманітарна наука про природну людську мову загалом і про всі мови світу як її індивідуальних представників.

Модальність (*рос. модальность*) – функціонально-семантична мовна категорія, яка є носієм різних видів відношення повідомлень (висловлювань) до дійсності, а також мовця до того, про що він повідомляє слухачеві (до правдивого/неправдивого, хорошого/поганого тощо).

Моделі комунікації (*рос. модели коммуникации*) – схеми, у яких представлений процес

комунікації (лінійні, інтеракційні, трансакційні).

Моделі породження мовлення (рос. *модели порождения речи*) – схеми, у яких представлений процес породження мовлення адресантом (рівневі, циклічні, інтегративні).

Монолінгв (рос. *монолингв*) – людина, що знає і користується виключно однією мовою.

Монолог (рос. *монолог*) – форма мовлення, витворена в результаті активної мовленнєвої діяльності адресанта, розрахованої на пасивне й опосередковане її сприйняття адресатом (слухацькою аудиторією).

Монологічне мовлення (рос. *монологическая речь*) – форма мовлення, пов'язана з комунікативною ініціативою одного з учасників спілкування; цей тип мовлення характеризується повнотою викладу, можливістю широкого розгортання думки, використання аргументів та інших; здійснюється як в усній, так і в писемній формах із відповідними комунікативними особливостями.

Мотив спілкування (рос. *мотив общения*) – індивідуальна потреба у конкретному типі спілкування.

Мультимедія (рос. *мультимедиа*) – новий тип технічних засобів навчання, які інтегрують найрізноманітніші види інформації (звукову, візуальну) і забезпечують інтерактивну діяльність студентів.

Н

Натяк (рос. *намёк*) – засіб непрямого інформування; «загадка» у висловлюванні, яка передбачає «розгадування» адресатом висловлювання адресанта.

Національний комунікативний стереотип (рос. *национальный коммуникативный стереотип*) – недиференційоване судження, яке позначає в цілому етнічну або національну групу, передбачає наявність певної риси у всіх її представників, містить у собі (приховано або явно) певну оцінку; категорія міжкультурної комунікації.

Невербальна комунікація (рос. *невербальная коммуникация*) – взаємодія між учасниками

спілкування за допомогою невербальних (паралінгвістичних) засобів: міміки, жестів, погляду, рухів тощо.

Невербальні системи комунікації (рос. *невербальные системы коммуникации*) – різноманітні засоби, в яких втілюється бажання людей зафіксувати і передати інформацію про світ, що їх оточує, за допомогою різних засобів і символів (вишивання, плетення, орнамент, одяг, зачіски, татування тощо), а також за допомогою диму, звуків барабанів, прапорцевої сигналізації, азбуки Брайля тощо.

Некомунікабельність (рос. *некоммуникабельность*) – невміння або неповне вміння керувати соціальними аспектами мовного спілкування; уникнення ситуацій спілкування з іншими людьми.

Неконвенціональні дії комуніканта (рос. *неконвенциональные действия коммуниканта*) – дії, що здійснюються комунікантом на власний розсуд.

Нерозуміння (рос. *непонимание*) – невміння або нездатність адресата під впливом

різних причин декодувати мовленнєве та/або паралінгвістичне повідомлення адресанта.

Неформальні групи (рос. *неформальные группы*) – групи комунікантів, які виникають спонтанно, внаслідок соціальної взаємодії людей, зацікавленості, симпатії, певної ситуації тощо.

Нормативність мовлення (рос. *нормативность речи*) – якість мовлення, яка виявляється (формується) в результаті відбору й реалізації елементів системи відповідної мови, що культивуються засобами масової інформації, мовленням акторів театру й кіно, науковців, викладачів ВНЗ і вчителів шкіл, ліцеїв, гімназій як зразкові (взірцеві), нормативні.

Носій мови (рос. *носитель языка*) – представник певної соціокультурної і мовної спільноти, який опанував норми цієї мови та активно послуговується мовою в різних сферах спілкування.

О

Обґрунтування (рос. *обоснование*) – процедура

наведення тих переконливих аргументів або доказів, через які треба прийняти відповідне твердження або концепцію в комунікації.

Образна пам'ять (рос. *образная память*) – пам'ять на зорові і слухові образи.

Окулесика (рос. *окулесика*) – наука про мову очей як невербальний засіб спілкування, про смисли, що виражаються та передаються очима, про візуальну поведінку людей у комунікації.

Ольфакторика (рос. *ольфакторика*) – наука про аромати, запахи, які використовуються в комунікації (парфуми, косметика тощо).

Опозиція (рос. *оппозиция*) – протиставлення; відношення відмінності, що пов'язує одиниці одного рівня мови і ґрунтується на деяких спільних ознаках (якостях, рисах) цих одиниць.

Ораторія (рос. *оратория*) – розділ загальної та прикладної риторики, які вивчають теорію і практику ефективної публічної промови.

Ортологія (рос. *ортология*) – розділ мовознавства, що розробляє теорію правильного

мовлення, вивчає функціонування й історичну мінливість норми у її співвідношенні із системою мови та узусом.

Оцінність (рос. *оценочность*) – принцип лінгвістичних досліджень, скерований на вияв й пояснення проявів людської оцінності в мові; реалізується в двох різновидах: менталістська (інтелектуально-логічна оцінка) і психонетична (емоційна оцінка); аксіологічність.

II

Пам'ять (у комунікації) (рос. *память*) – процес зберігання сприйнятої інформації з метою подальшого її використання у спілкуванні, конкретних діях тощо.

Парадигма (рос. *парадигма*) – сукупність мовних одиниць, пов'язаних парадигматичними відношеннями; розрізняють лексичну парадигму (синонімічна, антонімічна, тематична, омонімічна), морфологічну (відмінкові форми), синтаксичну (парадигма речення, словосполучення).

Парадигматика (рос. *парадигматика*) – синонім до

парадигматичні відношення; розділ мовознавства, що вивчає парадигматичні відношення.

Паралелізм (рос. *параллелизм*) – однакова синтаксична побудова сусідніх речень або фрагментів мовлення.

Паралінгвістика (рос. *паралингвистика*) – розділ науки про мову, який вивчає роль паралінгвістичних засобів, парамови (кінесики, проксеміки тощо) та їх зв'язків із вербальними засобами у спілкуванні.

Паралінгвістичні засоби (рос. *паралингвистические средства*) – немовні засоби комунікації (кінесика, проксеміка, ольфакторика, засоби інших семіотичних систем).

Парамова (рос. *параязык*) – семіотична система, яка ґрунтується на сукупності паралінгвістичних засобів спілкування.

Парцеляція (рос. *парцелляция*) – членування речення, застосовуваного з комунікативними й експресивними цілями, за якого зміст висловлювання реалізується не в одній, а в

кількох інтонаційно-смыслових одиницях, що слідують одна за одною після паузи.

Пасивний словник (лексикон) мовця (рос. *пассивный словарь (лексикон) говорящего*) – сукупність лексичних одиниць, зрозумілих носієві мови, але ним не вживаних у спонтанному мовленні.

Патогенний текст (рос. *патогенный текст*) – тип тексту, який завдає шкоди психічному здоров'ю окремої особи, нації, держави, людства: погіршує сприйняття нової, особливо суперечливої інформації, спричинює параноїдальну одержимість певним текстом, знижує морально-психологічний рівень функціонування особистості.

Пауза (рос. *пауза*) – перерва в мовленні, якій акустично відповідає відсутність звучання, а фізіологічно – зупинка в роботі мовленнєвого апарату.

Переклад (рос. *перевод как процесс*) – допоміжний різновид мовленнєвої діяльності, за допомогою якого здійснюється адекватне передавання змісту тексту (дискурсу) засобами іншої мови.

Перекладознавство (*рос. переводоведение*) – розділ мовознавства, предметом якого є науковий опис перекладу як міжмовної трансформації, а також моделювання процесу перекладу.

Переключення кодів (у комунікації) (*рос. переключение кодов*) – усвідомлений перехід адресанта (мовця) у процесах мовленнєвого спілкування з однієї мови (діалекту, стилю) на іншу (інші), пов'язаний зі зміною умов комунікації.

Переключення коду (в комунікації) (*рос. переключение кода*) – комунікативна стратегія адресанта на зближення з адресатом, заснована на пошуку зближення позицій: використання спільного мовного коду, пристосування до чужого регістру спілкування, сприйняття запропонованої тональності тощо.

Переконливість мовлення (*рос. убедительность речи*) – когнітивно-риторичний складник спілкування, пов'язаний із досягненням перлокутивного ефекту впливу адресанта на ментальну сферу адресата за допомогою мовного коду; важливою складовою є

логічність побудови повідомлень та їх зв'язків.

Перефразування (*рос. перефразирование*) – вид рефлексивного слухання й одночасно тип зворотного зв'язку, сутність якого – передавання адресантові його ж повідомлення, але словами адресата з метою перевірки точності почутої інформації.

Перлокутивний акт (*рос. перлокутивный акт*) – один із трьох складників мовленнєвого акту (поряд з актами локуції та іллокуції), пов'язаний із результатом (очікуваним чи досягнутим) впливу на адресат іллокутивної сили повідомлення; базова категорія теорії мовної комунікації.

Перлокутивний ефект (*рос. перлокутивный эффект*) – досягнення адресантом за допомогою мовленнєвих актів певної іллокуції адекватно своїй комунікативній меті реагування адресата.

Перлокуція (*рос. перлокуция*) – наслідки впливу іллокутивного акту на конкретний адресат.

Пермісив (*рос. пермисив*) – мовленнєвий акт, комунікативною метою

(значенням) якого є дозвіл; категорія теорії мовної комунікації.

Перспектива мовця (рос. *перспектива говорящего*) – позиція мовця у мовній взаємодії щодо слухача та перебігу подій, про які йдеться у його мовному повідомленні; категорія теорії мовної комунікації.

Перцептивні види мовленнєвої діяльності (рос. *перцептивные виды речевой деятельности*) – різновиди мовленнєвої діяльності, пов'язані з продукуванням усного та писемного мовлення.

Персуалізація (рос. *персуализация*) – оцінювання мовцем об'єктивного змісту речення з боку його достовірності, вираження впевненого або невпевненого знання.

Перформатив (рос. *перформатив*) – висловлювання, еквівалентне дії, вчинку; тип повідомлення, рівного мовленнєвому вчинку; повідомлення, пропозитивну складову якого неможливо оцінити в межах категорій істинності/неістинності; термін уведено Дж. Остіном (1995р.);

категорія теорії мовної комунікації.

Підтекстовий імпліцитний зміст (рос. *подтекстовое имплицитное содержание*) – інформація, передавання якої входить у приховані комунікативні наміри відправника тексту (адресанта, мовця, автора).

Плеоназм (рос. *плеоназм*) – багатослів'я, лексична надлишковість у спілкуванні.

Повідомлення (рос. *сообщение*) – одна з найважливіших категорій комунікації як модусу існування людської мови, співвідносна з реченням у мові та висловлюванням у мовленні; комунікативна дія, втілена в конкретну пропозитивну структуру з конкретними асертивно-пропозитивними інформаційними складниками; «енергетичним» стрижнем повідомлення є мовленнєвий акт.

«Погладжування» (рос. *«поглаживание»*) – термін транзакційного аналізу, введений Е. Берном; уживання адресантом різноманітних мовленнєвих формул, мовних і позамовних (паралінгвальних) прийомів, скерованих на встановлення або

продовження контакту, підтримання високого іміджу адресата, виявлення прихильності до нього тощо.

Полілінгвізм (рос. *полилингвизм*) – багатомовність.

Полілог (рос. *полилог*) – форма мовленнєвого спілкування кількох (трьох і більше) осіб із приблизно однаковою комунікативною активністю.

Помилки як наслідок малого словникового запасу (рос. *ошибки вследствие малого словарного запаса*) – 1) вживання зайвого слова, тобто плеоназм (*стара людина похилого віку, розумний інтелектуал*); 2) вживання в одному словосполученні або реченні спільнокореневих слів (*учитель вчить, в образі відображено*); 3) кальки російських слів чи висловів (*приймати участь, приймати до уваги, на цій неділі* замість *на цьому тижні*); 4) невинуватене повторення того самого слова, словосполучення в одному чи сусідніх реченнях.

Помилки, пов'язані з порушенням лексичної та фразеологічної норми (рос. *ошибки, связанные с нарушением лексической и фразеологической нормы*) – 1) вживання слова у

невластивому йому значенні (я *рахаю, що це треба зробити замість я вважаю*); 2) порушення лексичної сполучуваності слів (*дешеві ціни замість низькі; зробити героїчний вчинок замість здійснити*); 3) неточне вживання фразеологізмів (*жити іншим розумом замість жити чужим розумом, оббивати поріг замість оббивати пороги*).

Помилки, що порушують структуру тексту (рос. *ошибки, нарушающие структуру текста*) – одна з підгруп змістових помилок, що охоплює: 1) непропорційність частин тексту (вступу, основної частини, висновку) або відсутність однієї з них; 2) невідповідність тексту складеному плану (відсутність окремих мікротем або наявність непотрібних); 3) брак смислового зв'язку між частинами тексту та всередині мікротем (непослідовність викладу думок).

Правила комунікативного етикету (рос. *правила коммуникативного этикета*) – це збір норм, які визначають правила (регламент) звертання, знайомства, способи йменування, вибачення тощо.

Правила спілкування (рос. *правила общения*) – вимоги до кожного з учасників комунікації,

скеровані на підтримку спілкування.

Правила узгодження комунікативної взаємодії (рос. *правила согласования коммуникативного взаимодействия*) – звід правил, що зумовлюють тип спілкування (ділове, світське, ритуальне, інтимно- особистісне тощо), кожний з яких має свій комунікативний кодекс (кодекс партнерства, кооперації, кодекс увічливості тощо).

Правильність і чистота мовлення (рос. *правильность и чистота речи*) – риторичний аспект спілкування, складник комунікативної компетентності адресанта, його культура мовлення, пов'язана з дотриманням усних чи писемних норм літературної мови.

Прагматична компетентність (рос. *прагматическая компетентность*) – уміння створювати тексти з усебічним урахуванням ситуації спілкування та її мети.

Прагматичні аспекти спілкування (рос. *прагматические аспекты общения*) – аспекти, пов'язані із впливом суб'єктів один на одного

за допомогою мовних засобів (коду).

Пресупозиція (у вузькому значенні) (рос. *пресуппозиция в узком значении*) – імпліцитний компонент смислу повідомлення (висловлювання), який повинен бути істинним, щоб повідомлення (висловлювання) загалом не сприймалось як семантично аномальне або недоречне у певному контексті.

Пресупозиція (у широкому значенні) (рос. *пресуппозиция в широком значении*) – спільний фонд знань, спільний досвід, спільні попередні відомості про явище, подію, стан речей тощо, які характерні для комунікантів; зона перетину когнітивних просторів учасників комунікації, яка актуалізується у процесі спілкування.

Прецедентний текст (рос. *прецедентный текст*) – прототекст, тобто первинний текст, упізнаваний (упізнаний) слухачем в інформаційному просторі; тип тексту, основними ознаками якого є особлива значущість і для окремих особистостей, і для значної кількості осіб, а також багаторазове звернення до нього в дискурсі цих особистостей.

Прийоми мисленнєвої (інтелектуальної) діяльності (рос. *приёмы мыслительной (интеллектуальной) деятельности*) – прийоми аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення, узагальнення, абстрагування, класифікації, диференціації, які широко використовуються майже в усіх методах у процесі вивчення теоретичних відомостей про мову, її будову, функціонування.

Принципи комунікативного кодексу (рос. *принципы коммуникативного кодекса*) – принцип кооперації (взаємне оперування інформацією під час вербального контакту) і принцип увічливості (створення атмосфери взаємоприхильності комунікантів).

Принципи спілкування (рос. *принципы общения*) – найзагальніші вимоги до всіх учасників спілкування в межах комунікативного акту: кооперації (співробітництва) і ввічливості (етикетності).

Притекстовий імпліцитний зміст (рос. *притекстовое имплицитное содержание*) – інформація, яка може бути виведена з тексту, хоча її передавання і не входило в комунікативні наміри адресанта.

Продукування (рос. *продуцирование*) – один з основних процесів мовленнєвої діяльності, який складається з планування й реалізації мовлення звуками та графічними знаками.

Продукування мовлення (рос. *порождение речи*) – процес, коли на підставі набутих знань відбирають потрібні мовні одиниці та використовують їх з урахуванням змісту мовлення, ситуації спілкування.

Проксеміка (рос. *проксемика*) – сприйняття та використання простору як комунікації; просторові взаємостосунки людей у процесі спілкування: відстань між мовцями, розташування робочих місць тощо.

Пропозиція повідомлення (висловлювання) (рос. *презентация сообщения*) – 1) смисловий інваріант повідомлення (висловлювання), узагальнений образ ситуації, який описується у повідомленні; цілісна одиниця смислу повідомлення (висловлювання), яка залишається незмінною при його трансформаціях; 2) форма репрезентації знань.

Просодика мовлення (рос. *просодика речи*) – сукупність фонетичних суперсегментних

характеристик мовлення (висота тону, голосність, довгота, частота, інтенсивність тощо).

Прототип (*рос. прототип*) – категоріальний концепт, який дає уявлення про типовий компонент певної категорії (зокрема, типові приклади, соціальні стереотипи, ідеали, зразки).

Професійний стереотип (*рос. профессиональный стереотип*) – персоніфікований образ професії, тобто узагальнений образ типового професіонала.

Псевдокомунікація (*рос. псевдокоммуникация*) – мовленнєва дія особи, яка зовні нагадує інтеракцію, але насправді нею не є (наприклад, «розмови» з рослинами, ламентатії (скарги), скеровані в простір, та ін.).

Психолінгвістика (*рос. психолингвистика*) – розділ теорії мовленнєвої діяльності, у межах якого з психологічних та лінгвістичних позицій вивчаються процеси породження і сприйняття мовлення; у фокусі уваги психолінгвістики – індивід у комунікації.

Психологія мовлення (*рос. психология речи/говорения*) – галузь психології, яка вивчає механізми мовлення, його

мотивацію, процеси мовлення як діяльності, питання зв'язку мислення і мовлення, мовлення і свідомості, процеси опанування мовою і мовленням у дитячому та юнацькому віці.

Р

Регістр (*рос. регистр*) – різновид дискурсу (тексту), що сформувався під впливом ситуативного контексту в спілкуванні соціалізованих особистостей; реалізація дискурсу (тексту) в конкретній конситуації спілкування, в основі якої лежать імпліковані в комунікативну компетентність мовців правила (конвенції, звички) спілкування.

Резюмування (*рос. резюмирование*) – підсумовування основної ідеї, вияву почуттів тощо адресанта, яке дозволяє поєднати фрагменти розмови в єдине ціле.

Рема (*рос. рема*) – компонент актуального членування висловлювання; те, що стверджується або про що запитується в темі; елемент формування предикативності; нове про предмет висловлювання.

Репліка (рос. *реплика*) – окреме повідомлення осіб, які беруть участь у діалозі; складова діалогу, яка належить одному з учасників трансакції.

Репрезентатив (рос. *репрезентатив*) – один з основних типів мовленнєвого акту, іллокутивна мета котрого полягає в експлікації почуттів та ставлення адресанта до ситуацій, подій, фактів тощо, про які йдеться у його повідомленні, зважаючи на те, що саме ці почуття й індивідуальні оцінки можуть вплинути на адекватність та істинність повідомлення; категорія теорії мовної комунікації.

Реферат (рос. *реферат*) – вторинний текст як короткий усний та/або письмовий виклад наукової праці, вчення, змісту джерела із зазначенням характеру, методики, результатів дослідження та збереження його мовностилістичних особливостей.

Референт (рос. *референт*) – 1) елемент (об'єкт, фрагмент) дійсності, предмет думки, з котрим у повідомленні (мовленнєвому акті) співвідноситься конкретний мовний вираз; на відміну від *денотата*, який співвідноситься з класом об'єктів, референт актуалізується

в конкретному мовленнєвому акті; 2) службова особа, що є консультантом з певних питань; 3) особа, яка складає реферат.

Референція мовця (рос. *референция говорящего*) – індивідуальна віднесеність змісту повідомлення, дискурсу в цілому, здійснювана адресантом, до явищ дійсності, яка може не збігатися із загальномовною, але впливає із намірів мовця.

Реферування тексту (рос. *реферирование текста*) – різновид мисленнєво–мовленнєвої переробки тексту – першоджерела; створення вторинного тексту (реферату) на засадах згортання й компресії смислових структур первинного тексту.

Ритм мовлення (рос. *ритм речи*) – організація одиниць мовного коду, яка ґрунтується на достатньо стабільному темпі та низці регулярно повторюваних просодичних явищ (наголоси, тони, паузи та ін.); важлива структуротвірна, текстотвірна й експресивно-емоційна функція мовлення.

Ритор (рос. *ритор*) – 1) оратор, красномовець, златоуст, мовець; 2) той, хто професійно навчає риториці.

Риторика (рос. *риторика*) – одна з ключових гуманітарних дисциплін університетської освіти, лінгвокультурологічна наука про закони ефективної організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності, норми, принципи та правила переконливого спілкування.

Риторика спілкування (рос. *риторика общения*) – сукупність способів побудови *переконливого* та ефективного *взірцевого* мовлення, типів *непрямих* повідомлень (мовленнєвих актів), *непрямих* дискурсів (наприклад, *маніпулятивних*), *переносних* значень (значень мовця); сукупність засобів творення «*поетики* тексту», зокрема функціонування текстів і дискурсів як цілісних утворень; базова категорія теорії мовної комунікації.

Риторична компетентність (рос. *риторическая компетентность*) – обізнаність із вторинної граматики з культурологічною функцією, тобто побудова комунікативних стратегій і ситуацій з естетичною домінантою; базова категорія теорії мовної комунікації.

Риторична формула (рос. *риторическая формула*) – зміст сучасної риторики як

лінгвокультурологічної науки, тобто сукупність семи законів риторики, ієрархічно організованих у принцип строгої послідовності: 1) концептуальний; 2) закон моделювання слухацької аудиторії; 3) стратегічний; 4) тактичний; 5) мовленнєвий; 6) закон ефективної комунікації; 7) системно-аналітичний закон.

Риторичне запитання (рос. *риторический вопрос*) – питальне за структурою речення, яке не потребує відповіді від адресата, а лише акцентує увагу на чомусь і є ефективним прийомом посилення уваги до публічної промови.

Риторичний етос (рос. *риторический этос*) – одна з трьох основних категорій риторики як лінгвокультурологічної науки, а саме: категорія довір'я, яка визначається статусом, іміджем, доброчинністю, шляхетністю і почуттям справедливості мовця.

Риторичний канон (рос. *риторический канон*) – розділ загальної риторики, який вивчає риторичну формулу, систему законів риторики та норм і правил спілкування.

Риторичний логос (рос. *риторический логос*) – одна з трьох основних категорій риторики, котра пов'язана з

аргументованістю та переконливістю мовлення.

Риторичний пафос (*рос. риторический пафос*) – одна з трьох основних риторичних категорій, якою позначаються емоції мовця (героїчний, романтичний, іронічний, сентиментальний пафос тощо).

Риторичні методи аргументування (*рос. риторические методы аргументации*) – словесні прийоми обґрунтування тези, розроблені Предрагом Міцичем:

- 1) фундаментальний метод;
- 2) метод протиріччя (суперечності);
- 3) метод порівняння;
- 4) метод «так..., але...»;
- 5) метод «шматків»;
- 6) метод ігнорування;
- 7) метод опитування;
- 8) метод уявної підтримки;
- 9) метод потенціювання;
- 10) метод «бумеранга»;
- 11) метод видобування висновків;
- 12) метод виведення.

Рівень практичного опанування іноземної мови (*рос. уровень практического владения иностранным языком, англ. proficiency*) – ступінь (міра) сформованості комунікативної компетентності, яка дозволяє розв'язувати завдання

спілкування з використанням іноземної мови.

Розуміння (*рос. понимание*) – різновид мовленнєвої діяльності людини, яка полягає в установленні адресатом смислу тексту (дискурсу), усвідомленні ним авторських текстових (дискурсних) стратегій, інтенцій.

С

Самопрезентація (*рос. самопрезентация*) – специфічно мотивований й організований адресантом процес представлення інформації про себе у вербальній чи невербальній формі.

Семіологія (*рос. семиология*) – наука про спільні ознаки знакових систем узагалі.

Семіотика (*рос. семиотика*) – наука про різні системи знаків (у тому числі мовні знаки), які використовують для передачі інформації.

Сентенція (*рос. сентенция*) – вислів, узагальнення морально-навчального змісту.

Ситуативний контекст спілкування (*рос. ситуативный контекст общения*) – обставини,

за яких відбувається спілкування: місце, час, особистість партнера (партнерів), соціальні ролі учасників тощо.

Словесно-логічна пам'ять (рос. *словесно-логическая память*) – пам'ять на думки, слова.

Слухання (рос. *слушание*) – аудіювання, вид мовленнєвої діяльності, мета якого – зрозуміти звукове мовлення; активний процес відбору звукових сигналів у комунікації; включає аспекти: сприйняття слухом, уважність, розуміння і запам'ятовування.

Смисл мовної одиниці (рос. *смысл языковой единицы*) – зміст, який отримує мовна одиниця при її використанні в мовленні, обумовленому конкретним контекстом, ситуацією.

Соціоінтерактивна складова комунікації (рос. *социоинтерактивная составляющая коммуникации*) – це шість основних моделей міжособистісної взаємодії комунікантів: 1) домінування (відкритий імперативний вплив); 2) маніпуляція (прихований вплив на співрозмовника засобами провокації, інтриги, натяку, обману); 3) суперництво (декларується факт впливу, але приховується мета впливу);

4) партнерство (узгодження інтересів через домовленість); 5) співробітництво (консенсус через кооперацію); 6) конфлікт (дисенсус, тобто незгода через прямий вплив на вольову та емоційну сфери задля нанесення моральних збитків партнеру внаслідок ворожості (гніву, огиди, презирства)).

Соціальна роль (рос. *социальная роль*) – спосіб поведінки людини, обумовлений її соціальним статусом, правилами (нормами), прийнятими в суспільстві.

Соціальна роль (у комунікації) (рос. *социальная роль*) – комунікативна поведінка людини, яка обумовлюється її соціальним статусом, відбувається за певними правилами (нормами), прийнятими в суспільстві, й очікується іншими учасниками спілкування.

Соціально орієнтоване спілкування (рос. *социальное ориентированное общение*) – спілкування людей як представників певних груп (національних, вікових, професійних, статусних тощо); визначальним чинником у такому спілкуванні є рольова позиція.

Соціолект (*рос. социолект*) – сукупність мовних рис, характерних для мовлення певної соціальної групи (професійної, військової тощо) у рамках тієї чи іншої форми існування мови.

Соціоніка (*рос. соционика*) – наука, яка розробляє рекомендації щодо вдалого поєднання різних типів людей у групи для взаємодії та спілкування.

Соціолінгвістика (*рос. социолингвистика*) – гібридна наука, яка виникла у ХХ ст. на межі соціології, соціальної психології, лінгвістики і вивчає функціонування мови в соціумі (макросоціолінгвістика), а також варіантність і зміни в мові, пов'язані з лінгвістикою тексту, риторикою, прагматикою (мікросоціолінгвістика).

Спілкування (*рос. общение*) – сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками та результатами діяльності; базова категорія теорії мовної комунікації.

Стереотип (*рос. стереотип*) – когнітивно-психологічне утворення, схематизований й

однобічний образ явища, людини, речі тощо, який ґрунтується на невеликій (часто одній) кількості рис оцінного характеру, що вважаються типовими (взірцевими) для всього класу явищ, речей тощо; суб'єктивне поняття поточного мислення і мовлення, невід'ємна складова мовної картини світу певного етносу.

Стилістика (*рос. стилистика*) – розділ мовознавства, предметом якого є стиль, тобто функційний різновид мови; стилістика має зв'язок з лінгвістикою тексту, риторикою, прагматикою.

Стилістичні помилки (*рос. стилистические ошибки*) – помилки, пов'язані з порушенням стилістичних норм у функціонуванні мовних засобів; вони зумовлюються порушенням стилістичної сполучуваності, стилістично невмотивованим використанням форм і синтаксичних конструкцій, порушенням єдності стилю; до них належать: 1) вживання слів і висловів іншого стилю; 2) невдале використання емоційно забарвлених засобів та експресивної лексики; 3) невмотивоване застосування діалектних та просторічних слів і виразів; 4) змішування лексики різних історичних епох.

Стилістичні вміння та навички (рос. *стилистические умения и навыки*) – розпізнавання й оцінювання стилістичного значення мовних засобів і співвіднесення їх із метою мовлення; вміння робити стилістичний аналіз тексту, формувати текст у відповідному стилі мовлення, вдосконалювати стиль написаного й сказаного.

Стиль спілкування (рос. *стиль общения*) – індивідуальна стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка виявляється за будьяких умов спілкування: в ділових й особистісних стосунках, у способах прийняття і здійснення рішень, у прийомах психологічного впливу на людей, у методах розв’язання міжособистісних та індивідуальних конфліктів тощо.

Стратегія мовленнєвого спілкування (рос. *стратегия речевого общения*) – оптимальна реалізація інтенцій мовця для досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль та вибір ефективних кроків спілкування і гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації.

Субкультура (рос. *субкультура*) – культура, що розглядається: 1) як сукупність деяких негативно тлумачених норм і цінностей традиційної

культури, котрі функціонують як культура злочинного прошарку суспільства (*деліквентна культура*); 2) особлива форма організації людей (переважно молоді), котра являє собою автономне цілісне утворення всередині загальної культури, що визначає стиль життя і мислення її носіїв, відмінних за своїми звичаями, нормами і цінностями; 3) трансформована у свідомості певних суспільних груп система цінностей традиційної культури, яка стала специфічним світоглядом представників окремих професій.

Сугестія (рос. *суггестия*) – особливий вид психічного (вербального і невербального) емоційно забарвленого впливу на психіку людини з метою створення у неї певного стану, настрою, спонування до певної дії.

Сфера спілкування (рос. *сфера общения*) – взаємопов’язаний комплекс ситуацій і тем спілкування, видів мовленнєвої діяльності, обумовлений потребами комунікації; «зони» комунікації, які історично склалися і відрізняються мотивами, цілями, формами і засобами мовного коду; прийнято виокремлювати такі сфери спілкування, як науково-освітня, професійно-виробнича, навчально-професійна, соціально-

побутова, соціально-культурна, суспільно-політична.

Т

Такесика (рос. *такесика*) – невербальна комунікація, пов'язана з тактильною системою сприйняття; включає найрізноманітніші дотики: потикування рук, поцілунки, погладження, обійми тощо.

Теза (рос. *тезис*) – головна думка чи твердження, істинність якого треба переконливо довести в словесній комунікації.

Тезаурус (рос. *тезаурус*) – 1) словник, у якому відбито смислові зв'язки між словами, термінами та іншими елементами мови; 2) словник, у якому зафіксований увесь лексичний запас певної мови з переліком прикладів уживання слів у текстах; 3) у комунікативній лінгвістиці й методиці викладання мови – запас слів індивіда, необхідний для спілкування на певну тему.

Текст (рос. *текст*) – результат спілкування (інтерації і трансації), його структурно-мовна складова й одночасно кінцева реалізація; структура, в яку

втілюється «живий» дискурс після свого завершення.

Текстовий імпліцитний смисл (рос. *текстовый имплицитный смысл*) – інформація, передавання якої відповідає явним комунікативним намірам адресанта.

Текстологія (рос. *текстология*) – філологічна дисципліна, що вивчає історію текстів, творів (рукописів) з метою поновлення первинного тексту, визначення авторства та дати його написання.

Тема (рос. *тема*) – компонент актуального членування висловлювання, початковий пункт повідомлення; те, стосовно чого щось стверджується у висловлюванні; дане, відоме.

Тема-ремагічне відношення (рос. *тема-ремагическое отношения*) – відношення між “новим” (рема) та “даним” (тема) у реченні

Тематичне табу (рос. *тематическое табу*) – заборона розмов на певну тему у певній культурі.

Темп мовлення (рос. *темпы речи*) – часова організація, швидкість одиниць мовного коду, складова інтонації мовлення;

важлива смислова й експресивно-емоційна функція спілкування.

Теорія мовленнєвих актів (*рос. теория речевых актов*) – логіко-лінгвістична теорія, у межах якої вивчається прагматика та структура мовленнєвих актів як складових повідомлень.

Теорія мовленнєвої діяльності (*рос. теория речевой деятельности*) – методологічна основа комунікативної лінгвістики і психолінгвістики й одночасно прогресивний напрям у дослідженні мови; розглядає мовлення як активну, цілеспрямовану і мотивовану діяльність, її функції, мотиви, зв'язок з мисленням, процеси продукування і сприйняття повідомлень, дискурсів (текстів), механізми мовлення, види і типи мовлення, співвідношення мови, мовлення і комунікації (в останні роки), а також процеси опанування рідною та іноземною мовами.

Термін (*рос. термин*) – вербальний знак спеціального поняття; слово або словосполучення, що називає поняття спеціальної сфери знань або діяльності людини.

Термінознавство (*рос. терминоведение*) – комплексна

науково-прикладна дисципліна, що вивчає творення й функціонування термінів, а також різноманітні аспекти мови для спеціального призначення як у теоретичній площині, так і в практичному плані.

Термінологізація (*рос. терминологизация*) – перехід загальноживаного слова у термін; в основі термінологізації – метафора і спеціалізація значення.

Термінологічна компетентність (*рос. терминологическая компетентность*) – ключовий складник компетентності з фахової діяльності, який віддзеркалює сформований поняттєвий апарат зі спеціальності.

Термінологія (*рос. терминология*) – 1) сукупність термінів певної (окремої) галузі знань або сфери людської діяльності; 2) сукупність термінів у мові; 3) інколи як синонім до термінознавства.

Тональність спілкування (*рос. тональность общения*) – усвідомлена (інтенціонально-вольова) або неусвідомлена (позаінтенціональна) емоційно-аксіологічна і змістовно-інформативна організація мовного матеріалу (у його динамічному

вияві), за допомогою якої адресант формує повідомлення, мовленнєвий акт певної іллокуції, впливає на емоційно-психологічну сферу адресата, а іноді й на ситуацію спілкування.

Топос (*рос. топос*) – риторичне поняття, що позначає загальні місця в промові, тобто найтиповіші часо-просторові мовні ситуації та їхні описи (топіки).

Точність мовлення (*рос. точность речи*) – когнітивно-риторичний аспект спілкування, один із найважливіших складників тактики адресанта, пов'язаний з добром і побудовою повідомлень у повній відповідності до стратегії комунікації.

Трансакційний аналіз комунікації (*рос. транзакционный анализ коммуникации*) – термін сучасного американського психоаналітика Еріка Берна; аналіз спілкування з точки зору виявлення того, з яких позицій співрозмовники вживають конкретні репліки в діалогах.

Трансакційний метод (*рос. транзакционный метод*) – аналіз міжособистісних стосунків з опорою на засоби мовного і паралінгвального (жести, міміка,

рухи тіла тощо) кодів; аналіз спілкування з урахуванням психологічних ігор, у яких виявляються «его-стани» мовців, та «сценаріїв», відповідно до яких часто підсвідомо діють учасники спілкування.

Транслітерація (*рос. транслитерация*) – 1) побуквений спосіб передавання слів і текстів, написаних однією алфавітною системою, засобами іншої алфавітної системи; 2) те саме, що і практична транскрипція.

Трансформація (*рос. трансформация*) – синтаксичне перетворення основної моделі (ядерної структури) у вторинну мовну структуру.

У

Узус (*рос. узус*) – мовленнєва практика певного мовного колективу, яка частково регулюється нормами усного й писемного мовлення, тобто це і нормативне, і просторічне мовлення.

Умовивід (*рос. умозаключение*) – форма абстрактного мислення, яка з двох або більше міркувань виводить нове.

Уніфікація мови (рос. *унификация языка*) – установалення єдиної зразкової мови як літературного, офіційного, культурного, культового і т.п. засобу спілкування.

Установка адресанта (рос. *установка адресанта*) – заснована на досвіді передусвідомлена комунікативна мета, що визначає мовленнєву дію і задум дискурсу (тексту).

Ф

Фальшстарт (рос. *фальшстарт*) – викликаний різними причинами невдалий початок адресантом комунікативного акту; раптова перерва у мовленні адресанта, яке він щойно розпочав.

Фатичне спілкування (рос. *фатическое общение*) – мовленнєва взаємодія, скерована на те, щоб висловитись і зустріти розуміння, тобто на підтримку розмови, на сам комунікативний акт.

Фатичний діалог (рос. *фатический диалог*) – діалог, скерований на тривале спілкування, на підтримку мовного контакту у разі відсутності суттєвого інформаційного обміну, тобто без заглиблення у зміст

повідомлень, якими обмінюються співрозмовники, а лише завдяки їх ініціюванню та реагуванню на контактостановлювальні й контактопідтримувальні репліки.

Фігура мовлення (рос. *фигура речи*) – стилістичний засіб, який збільшує смислову виразність повідомлень, дискурсів і має регулярні моделі реалізації; засіб утілення найбільш інформативної і творчої форми реалізації значень (смислу) мовця; синтаксична конструкція, яка надає мовленню яскравості та виразності (інверсія, градація, риторичне запитання тощо).

Філологія (рос. *филология*) – сукупність гуманітарних наук, які вивчають духовну культуру цього народу, виражену в слові і зафіксовану у писемному тексті; до філологічних наук відносять мовознавство, літературознавство, текстологію, фольклористику тощо.

Фільтри комунікації – соціальні, культурні, психологічні тощо обмеження на інформацію в комунікації (цензура, заборони, табу, недовіра з боку адресата тощо).

Фонова лексика (рос. *фоновая лексика*) – лексика, що несе інформацію національно-

культурного характеру і потребує лінгвокраїнознавчого коментаря.

Формальна група (рос. *формальная группа*) – група, створена за чийсь рішенням, у межах якої здійснюються ділові контакти, спрямовані на виконання групових завдань.

Формальне спілкування (рос. *формальное общение*) – спілкування незнайомих або недостатньо знайомих людей, зокрема, з особами, які зайняті виконанням службових обов'язків (з лікарем у поліклініці, адміністратором у готелі тощо).

Форми мовного спілкування (рос. *формы языкового общения*) – типи інтеракції, виокремлені залежно від немовних складників комунікації: форми втілення засобів мовного коду, способу взаємодії між учасниками, специфіки каналів, функцій та змісту повідомлень, сфери спілкування тощо.

Фрейм (рос. *фрейм*) – структура, що репрезентує стереотипові ситуації у свідомості людини і призначена для ідентифікації нової ситуації, що ґрунтується на такому ситуативному шаблоні; багатокomпонентний концепт, який являє собою «пакет»

інформації, знання про стереотипові ситуації.

Функції мови (рос. *функции языка*) – реалізація й актуалізація в мовленні потенційних можливостей відповідних засобів мови для різних цілей; базові функції – *комунікативна* (спілкування) та *гносеологічна* (пізнавальна, мислетворча), а також є *культурологічна*, *ідентифікаційна*, *естетична*, *експресивна*, *емоційна*, *номінативна*, *інформаційна*, *агітаційна*, *метамовна*, *фатична* функції.

Функції спілкування (рос. *функции общения*) – найважливіші способи використання міжособистісної інтеракції в суспільстві: *контактна*, *інформативна*, *спонукальна*, *координатна*, *пізнавальна*, *емотивна*, *встановлення стосунків*, *впливова* та деякі інші.

Функційний стиль мови (рос. *функциональный стиль языка*) – різновид літературної мови, в якому мовний код виступає в певній соціально-значущій сфері суспільно-мовної практики людей і особливостями котрої обумовлена специфіка спілкування в цій сфері; відносно автономна система мовних засобів, регулярно функціонуючих

у певній сфері суспільної діяльності.

Х

Хезитація (рос. *хезитация*) – різновид паузи, викликаний обдумуванням можливих варіантів продовження мовлення, пошуком потрібного елемента мовного коду, перебудовою структури повідомлення в процесах вербалізації тощо; іноді супроводжується “еканням” та словами-паразитами.

Хронеміка (рос. *хронемика*) – час, який впливає на перебіг спілкування (хезитація, очікування початку спілкування, проведений у спілкуванні час тощо).

Ц

Цитата (рос. *цитата*) – дослівне висловлювання з певного тексту або абсолютно точно наведені чийсь слова, думки усно чи на письмі.

Ч

Частотність (рос. *частотность*) – використовуваність, уживаність, поширеність, розповсюдженість у мовленні.

Чіткість мовлення (рос. *четкость речи*) – риторична характеристика манери вимови адресанта, підкреслення інтонаційними засобами змістовних аспектів спілкування.

Ш

Штамп (рос. *штамп*) – слово або словосполучення з тьмяним лексичним значення і стертою експресивністю, які усвідомлюються як стійка та часто використовувана форма для вираження певного змісту.

Я

Ядро висловлювання (рос. *ядро высказывания*) – рема, нове, тобто зміст висловлювання; те, заради чого конструюється і функціонує речення.

Якість мовлення (рос. *качество речи*) – загальне поняття

риторичної складової спілкування; комунікативно важливий складник змістовного і формального аспектів усного та писемного мовлення, який включає правильність, точність, логічність, виразність, багатство, доречність та інші аспекти вживання засобів мовного коду.

мовлення, встановлювана на засадах співвіднесення його з можливостями сприйняття, тобто мовлення, яке легко сприймається адресатом.

Ярус мови (*рос. ярус*) – те, що і рівні мови як системної організації.

Ясність мовлення (*рос. ясность речи*) – характеристика

7 ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

7.1 Реферування

Здійснити підбір основної й додаткової наукової літератури до запропонованих тем, опрацювати її суцільно-реферативним читанням, скласти деталізовані плани, за якими підготувати й виголосити наукові реферати (роботи, доповіді, тематичні огляди, повідомлення) з метою їх публічного обговорення.

- 1 Методи теорії мовної комунікації (тема 2).
- 2 Персоніфікація особистості як тенденція розвитку сучасної мовної комунікації (тема 3).
- 3 Невербальні компоненти комунікації (тема 5).
- 4 Ситуативний контекст і зворотний зв'язок у мовній комунікації (тема 5).
- 5 Комунікативна компетентність перекладача: чинники, складники, ключові поняття, проблеми (тема 7).
- 6 Типологія мовленнєвих жанрів і комунікативних дискурсів (тема 8).
- 7 Теорія розуміння тексту в сучасному вимірі (тема 8).
- 8 Мовна особистість: сутність, поняття, структура, типи (теми 9-10).
- 9 Стиль спілкування і мовна особистість (теми 10-11).
- 10 Мовна комунікація англійців, німців, росіян, українців (теми 11-12): універсальні та національно-культурні аспекти.
- 11 Національно-культурна специфіка мовленнєвого етикету (тема 12).

- 12 Актуальні проблеми теорії мовної комунікації на шпальтах наукових журналів та збірників і як об'єкт дослідження в курсових, конкурсних, магістерських та дисертаційних роботах (теми 1-12).

7.2 Тренінгові завдання (тестові, репродуктивні, креативні)

7.2.1 Тестові завдання

Зазначити правильну із запропонованих відповідь (відповіді).

1. Термін на позначення простору як засобу комунікації – це...

Відповіді:

А – проксеміка; Б – хронеміка; В – такесика;

Г – ольфакторика; Д – кінесика.

2. Наукові поняття і відповідно наукові терміни *комунікація* і *спілкування* – це ...

Відповіді:

А – лексичні дублети; Б – схожі лексичні одиниці;

В – абсолютно різні лексичні дисципліни;

Г – лексичні одиниці у гіперо-гіпонімічних зв'язках

3. Теорію мовленнєвих актів (МА) започаткували...

Відповіді:

А – Арістотель; Б – Г. Грайс; В – Е. Берн;

Г – Ш. Баллі; Д – Дж. Остін; Е – Дж. Серль.

4. Інформація, комуніканти, комунікативна поведінка, комунікативна роль, комунікативний процес, комунікативний ефект – це ...

Відповіді:

А – терміни на позначення базових категорій ТМК;

Б – терміни на позначення категорій організації мовного коду;

В – терміни на позначення категорій зовнішнього впливу на комунікацію;

Г – терміни на позначення категорій організації комунікації;

Д – терміни на позначення категорій прикладної сфери комунікації.

5. Автори-розробники лінійних теоретичних моделей комунікації – це ...

Відповіді:

*А – В. Шрамм; Б – М. Бахтін; В – Г. Ласвелл;
Г – К. Шеннон; Д – У. Вівер; Е – Р. Якобсон.*

6. Термін на позначення повідомлення неістинної інформації – це ...

Відповіді:

*А – псевдоінформування; Б – дезінформування;
В – метаінформування; Г – натяк.*

7. Дискурс – це ...

Відповіді:

*А – текст; Б – специфічний мовленнєвий акт;
В – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище як синтез когнітивних, мовних і позамовних чинників;
Г – мовленнєвий потік в усній формі вияву;
Д – мовленнєвий потік у писемній формі вияву.*

8. Інтерактивні теоретичні моделі комунікації розробили ...

Відповіді:

*А – Ю. Лотман; Б – Р. Якобсон; В – В. Шрамм;
Г – М. Бахтін; Д – Р. Барт; Е – Г. Шпет.*

9. Адресант, адресат, інформація, інформаційний шум, фільтри, контекст, ситуація – це ...

Відповіді:

*А – канали комунікації; Б – рівні комунікації;
В – засоби комунікації;
Г – елементарні компоненти комунікації;
Д – критерії комунікації; Е – принципи комунікації.*

10. Висловлювання, еквівалентне дії, вчинку, тобто тип вербального повідомлення, що є рівним мовленнєвому вчинку – це ...

Відповіді:

*А – перформатив; Б – конситуація; В – перлокуція;
Г – іллокуція; Д – локуція; Е – метаінформування.*

11. Термін на позначення когнітивного аспекту комунікативного акту – це ...

Відповіді:

А – конситуація; Б – контекст; В – пресупозиція;

Г – локуція; Д – іллокуція; Е – перлокуція.

12. Патогенний текст – це тип тексту, який ...

Відповіді:

А – завдає шкоди психічному здоров'ю окремої людини, нації, держави, людства, зокрема погіршує сприйняття нової, особливо суперечливої інформації;

Б – є особливо значущим для окремих особистостей або для значної кількості осіб;

В – містить велику кількість мовних помилок.

13. Теорію соціальних ролей («его-станів») у мовній комунікації розробив ...

Відповіді:

А – Е. Берн; Б – Г. Трайс; В – Ш. Баллі;

Г – В. Шрамм; Д – Р. Барт; Е – Ю. Лотман.

14. Контент – аналіз дискурсу – це ...

Відповіді:

А – аналіз міжособистісних стосунків у комунікації засобами мовного і паралінгвального кодів з урахуванням психологічних ігор;

Б – вивчення дискурсу як цілісної функціональної системи, елементи і частини якої співвіднесені та строго пов'язані;

В – експериментальний спосіб вивчення дискурсу з використанням точних статистичних даних із залученням обчислювальної техніки.

15. Термін на позначення акустичної класифікації невербальних засобів (темп, тембр, тон мовлення тощо) комунікації – це ...

Відповіді:

А – екстралінвістика; Б – кінесика; В – проксеміка;

Г – такесика; Д – хронеміка; Е – просодика.

7.2.2 Репродуктивні завдання.

Правильно завершити твердження та дефініції.

1. Основоположний принцип теорії мовної комунікації – це ...
2. Квалітативні параметри публічної мовної комунікації – це...
3. Складники мовленнєвого акту – це ...

4. Власне комунікативні девіації – це...
5. Комунікативний акт – це ...
6. На розвиток ТМК якнайбільше вплинуло ... (скільки?) чинників/традицій, а саме ...
7. Прецедентний текст – це тип тексту, основними ознаками якого є ...
8. Сучасний комунікант має бути ... (назвати за ієрархією 7-8 основних рис/якостей).
9. Сучасні класифікації діалогів як найефективнішої форми міжособистісної мовної комунікації – це, як мінімум, шість, а саме: ...
10. Особливості слов'янського комунікативного риторичного ідеалу в сучасній логосфері – це ...
11. Моделювання слухацької аудиторії – це ... (який?) закон у структурі ... (чого?), сутність якого –....
12. «Золоте правило» мовної комунікації – ...
13. Три обов'язкові завдання комуніканта в концепціях Арістотеля (V ст.. до н.е.) і Г. Грайса (XX ст.) – це ...
14. Актуальне членування висловлювання в контексті Празької лінгвістичної школи (А. Вейль, В. Матезіус) – це ...
15. Оцінювання мовної культури комуніканта – це аналіз ... (скільки?) параметрів, а саме: ...

7.2.3 Креативні завдання

1. Обґрунтувати сутність та схарактеризувати складники комунікативності компетентності перекладача у контексті комунікативно-риторичної формули.
2. Довести, чому мовна комунікація як предмет навчальної дисципліни у ВНЗ перебуває на стику різних (і яких саме?) наукових галузей.
3. Назвати і проілюструвати переконливими прикладами критерії типологізації комунікації.
4. Назвати всі складники комунікативного паспорта мовця і проаналізувати їх за роллю в контексті різних дискурсів.

5. Назвати основні форми непрямого інформування та обґрунтувати їх функції і сфери доречного використання у мовній комунікації.
6. Назвати різновиди та схарактеризувати комунікативні табу в контексті етнічних та національних стереотипів.
7. Здійснити порівняльний аналіз маніпулятивних/ неприпустимих та цивілізованих методів переконливого аргументування в мовній комунікації.
8. Обґрунтувати особливості сучасного наукового дискурсу в контексті чинного комунікативно-риторичного канону.
9. Описати лінії/типи комунікативної поведінки за Е. Берном та проаналізуйте їх у контексті теле- чи радіодискурсу, звернувши увагу на вразливі якості комунікантів.
10. Пояснити сутність і назвати причини ентропії повідомлення та сформулюйте відповідні рекомендації комунікантам.
11. Схарактеризувати комунікативно-риторичний та національно-культурний складники в контексті професійної діяльності.
12. Назвати типи мовлення та здійснити їх порівняльний аналіз.
13. Проілюструвати переконливими прикладами гендерний аспект комунікації.
14. Здійснити короткий екскурс в історію комунікативістики як окремої наукової галузі.
15. Довести, що чим більшою є група співробітників, тим менша вірогідність конструктивності та ефективності мовної комунікації.
16. Пояснити, чому ввічливість у міжкультурній комунікації є універсальною категорією лише на найзагальнішому рівні.
17. Обґрунтувати, чому переконати легше не в монологах, а в діалогах та полілогах.
18. Переконати, що мовна комунікація подібна до гри і чому.
19. Довести, чому мовлене слово є сильнішим і пліднішим за писане.
20. Переконати, що творчість завжди є конфліктною.
21. Пояснити, чому в суперечках заперечення є сильнішим за твердження.

22. Обґрунтувати, які і чому конфлікти в комунікації є корисними.
23. Переконати, що заперечування правильних думок опонента не має сенсу.
24. Довести, що комунікативна недосконалість суттєво знижує або навіть руйнує рейтинг фахівця.
25. Обґрунтувати актуальність навчальної дисципліни «Основи теорії мовної комунікації» в університетській підготовці перекладача.

7.2.4 Підготуватися до активної участі в рольових іграх (діалогах, мікро-та макроетюдах), моделі яких наведено у навчальному посібнику: *Онуфрієнко Г.С. Риторика. – К., 2008. (Розділ 5. Усна комунікація в сучасних формах, актуальних темах і типових ситуаціях. – С. 494-532).*

7.2.5 Виконати тестові і творчі завдання з метою підготовки до модульного контролю (див.: *Онуфрієнко Г.С. Риторика. – К., 2008. – С. 533-549).*

7.2.6 Виписати з розділу 6 дефініції базових категорій теорії мовної комунікації.

8. РОЛЬОВІ ІГРИ АКТУАЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ І ФАХОВОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

8.1 Конкретизуйте елементарні компоненти комунікативних ситуацій (адресант, адресат, тема й проблеми повідомлення/обговорення, місце й тривалість спілкування, кількість комунікантів), де були би доречними наведені твердження.

- Факти – це повітря вченого. Без них ви не зможете здійснитися (І. Павлов).

- Ніколи не думай, що ви вже все знаєте. І як би високо не оцінювали вас, завжди майте мужність сказати собі: я неук. (І. Павлов)

- Саме вміння вислуховувати пораду свідчить про розум. (Б. Грасіан)
- Краще змагатися з порядними, ніж перемагати підлих. (Б. Грасіан)
- Мудра людина цінує всіх, бо помічає в кожному хороше і знає, як важко зробити добре (Б. Грасіан).
- Вправи породжують майстерність (Тацит).

8.2 Спрогнозуйте за кожною темою рольової гри та її ключовими тезами двох найвірогідніших її учасників (вік, освіта, стать, професія, досвід, посада, характер, темперамент), завдання яких у кожній грі такі: для першого – розпитувати про тему та її проблеми, виявляти сумнів; для другого – відповідати на запитання, розтлумачувати поняття, обґрунтовувати думки, аргументувати та деталізувати інформацію, аби переконати першого учасника.

Визначте у контексті завдань зміст обраних ролей (перший учасник, другий учасник), особливості соціально-рольових взаємин та розіграйте діалоги до 10 хвилин.

Тема 1. Людина, мова, суспільство

Ключові тези:

- Слово зробило на людьми (І. Павлов).
- Сутність людини коріниться в мові (М. Гайдеггер).
- Слово – клітина мислі, артерія сили духу, тільки воно єднає різні людські береги (П. Воронько).
- Немає нічого сильнішого за слово (Менандр).

Тема 2. Інтелектуальна і мовна культура людини

Ключові тези:

- Яка головонька, така й розмовонька (присл.).
- Мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, всього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності (В. Сухомлинський).
- Там, де не вистачає розуму, не вистачає всього (Д. Галіфакс).
- Слова належать століттю, а думки – вікам (М. Карамзін).

- Формальна освіта допоможе вижити. Самоосвіта приведе до успіху (Д. Рон).

Тема 3. Мова й мовлення

Ключові тези:

- Мовлення – річка, мова – її джерело (Г. Сковорода).
- Мова завжди розвивається тільки в суспільстві; мова як маса всього витвореного мовленням не одне й те ж (В. фон Гумбольдт).
- Лише засвоївши в можливій досконалості початковий матеріал, тобто рідну мову, ми здатні будемо у можливій досконалості засвоїти й мову іноземну, але не раніше. (Ф. Достоевський)
- Хто якою мовою думас, той до того народу належить. (В. Даль)

8.3 Змоделюйте рольові ігри (мета, ситуація, коло проблем, ролі, завдання), учасниками яких є опоненти з обговорюваних у діалозі проблем, що впливають із запропонованих нижче тем та ключових або полярних за змістом тез.

Тема 1. Професія

Полярні тези:

- Найкраща професія – та, що дозволяє якнайбільше заробити грошей.
- Найкраща професія – та, яку любиш (П. Брег).

Тема 2. Мовлення

Ключові тези:

- Найкращі слова – інтонації (М. Цветаєва).
- Можна язиком мовити одне, а обличчям та жестами виразити прямо протилежне (І.Ньєво).

8.4 Обміркуйте концепції запропонованих рольових ігор актуальної тематики, оберіть роль і з'ясуйте цілі та сутність соціально-рольових взаємин у цих іграх, уявіть свою роль та ретельно підготуйтеся до неї вдома, аби на

заняттях, узявши активну участь у мікро- та макроетюдах, передбачити комунікативні та мовні девіації (невдачі).

Тема1. Монолог, діалог, полілог як форми вербальної комунікації

Мета гри: Поглибити знання в межах окресленої теми, забезпечити цивілізований обмін інформацією за моделлю «доповідач ↔ слухач(і)», здійснити тренінг комунікативних умінь і навичок.

Ситуація: Студентська науково-практична конференція «Мовна комунікація в сучасному суспільстві», засідання секції «Форми вербальної комунікації», обговорення доповіді (макроетюд тривалістю до 20 хвилин).

Ролі (учасники): Студент (доповідач), студенти (слухачі, співрозмовники) різних факультетів і спеціальностей, редактор університетської газети, викладач.

Завдання: Студенту (доповідачу) – скласти чіткий план і відповідно до нього тези доповіді та стисло й переконливо виголосити її зміст за кафедрою впродовж 8-10 хвилин; учасникам секційного засідання – ясно сформулювати 2-3 запитання до доповідача; викладачу і редактору – підбити підсумки.

Ключові поняття теми:

- *Специфіка діалогу:* два співрозмовники (адресант↔адресат), швидкий обмін репліками, чіткість та лаконічність реплік, використання паралінгвістичних засобів (жестів, міміки тощо).

- *Специфіка монологу:* комунікативна ініціатива одного, певна тривалість у часі, обмеженість або відсутність паралінгвістичних засобів, підготовленість висловлювань, контроль і керування ними, використання аргументів, усна і писемна форми.

- *Специфіка полілогу:* більш-менш однакова участь у комунікації всіх (понад 2-х) її учасників, досить високий рівень спонтанності (непідготовленості) комунікації, велика амплітуда коливань смислового й формального зв'язків між репліками.

Тема 2. Комунікація через перекладача

Мета гри: Поглибити знання з етикету вербального спілкування, проілюструвати вимоги етикету у спілкуванні на переговорах (за участю перекладача), здійснити тренінг комунікативних навичок і вмій.

Ситуація: Зустріч представників молодіжних організацій (делегацій) різних країн Європи (наприклад, України, Росії, Польщі, Болгарії, Великої Британії, Німеччини, Франції, Іспанії) на міждержавних та ділових переговорах (макроелюд тривалістю до 20 хвилин; мови спілкування – українська, російська та/або польська, болгарська, англійська, німецька, французька, іспанська).

Ролі (учасники): Перекладач(і), представники молодіжних організацій (координатор і запрошені) різних країн Європи, кореспондент засобів масової комунікації (радіопроеграми).

Завдання: *Координатору і запрошеному* на зустріч – визначити тему і коло актуальних проблем для обговорення, окреслити позицію представників кожної молодіжної делегації (організації); *перекладачу(-ам)* – виконати свої професійні обов'язки, дотриматися всіх чинних норм етикету; *всім учасникам* зустрічі – продемонструвати етикет спілкування через перекладача; *кореспонденту* радіопроеграми – висвітлити актуальність проблеми спілкування через перекладача, зробивши висновок про права й обов'язки перекладача, етикетні норми його поведінки і мовлення за традицією та в сучасних умовах глобалізації міжнародних контактів.

Ключові поняття і терміни теми:

- *Кореспондент* (від. лат. «той, хто відповідає, повідомляє») – літературний співробітник періодичної преси, радіо, прес-агенції, який готує повідомлення (кореспонденцію).

- *Спілкування* – сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, думками, навичками та результатами діяльності.

- *Комунікація* (від лат. «спілкуюсь із кимось») – смисловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування.
- *Девіації* (лат. *de*-від і *via*-дорога) у спілкуванні – різноманітні типи комунікативних невдач, помилок, обмовок, описок через брак мовної/мовленнєвої та комунікативної компетентності учасників спілкування.
- *Комунікативна девіація* – збій у спілкуванні через недостатню комунікативну компетентність адресанта (недотримання правил і постулатів комунікативного кодексу).
- *Мовна/мовленнєва девіація* – комунікативна невдача через недостатність мовної/мовленнєвої компетентності учасників (різноманітні мовні помилки, неточності, обмовки, описки, лінгволяпсуси тощо, пов'язані зі специфікою лексичної та граматичної семантики мови спілкування).
- *Комунікативне «самогубство»* – груба девіація (низка девіацій) у спілкуванні, яка унеможлиблює подальшу комунікацію.

Тема 3. Міжкультурна комунікація

Мета гри: Усвідомити сутність міжкультурної комунікації; поглибити знання з мовленнєвого етикету, унаочнити роль і значення в комунікації взаємодії різних культур та мов; порівняти національно-культурну специфіку мовленнєвого етикету українців, росіян, англійців, латиноамериканців і т.д.; виявити дотримання комунікативних табу, здійснити тренінг комунікативних умінь і навичок.

Ситуація: Інтерв'ю тележурналіста з іноземними студентами різних вищих навчальних закладів України (макроеюд тривалістю до 25 хвилин).

Ролі (учасники): Інтерв'юер (тележурналіст), іноземні студенти країн Європи, Азії, Африки, Латинської Америки, які здобувають в Україні вищу гуманітарну, медичну, економічну, технічну освіти.

Завдання: *Інтерв'юєрові (тележурналісту)* – визначити в межах теми коло запитань до іноземних студентів, аби виявити етикетні особливості їх мовлення як носіїв різних культур,

невербальні особливості міжкультурної комунікації, комунікативні табу, специфіку мовного етикету в історичному і часовому вимірах тощо; *студентам* – пояснити національно-культурні традиції спілкування, описати універсальні та ідіоетнічні аспекти вербального спілкування, унаочнити невербальні особливості спілкування в їхніх культурах, навести приклади і пояснити причини комунікативних девіацій у міжкультурному спілкуванні.

Ключові поняття і тези теми:

- *Знання національно-культурної специфіки* – важлива складова комунікативної компетентності носіїв інших культурно-мовних традицій.
- *Міжкультурна комунікація* – спілкування носіїв різних культур, які, як правило, послуговуються різними мовами.
- *Комунікативна інтенція* – комунікативний намір адресанта (інтуїтивний чи осмислений), який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення.
- *Мовне табу* – заборона у певній культурі вживання окремих слів, словосполучень, мовних виразів.
- *Комунікативне табу* – мовні, тематичні та контактні заборони в спілкуванні.
- *Лінгвокультурна спільнота* – єдність етносу, його мови і культури, яка виявляється у специфіці спілкування.
- *Полілінгвізм* – багатомовність, тобто практичне знання людиною кількох (багатьох) мов та активне і нормативне їх використання в спілкуванні з іншими людьми.
- *Актуальне членування речення (висловлювання)* – структурування його на тему (відоме, дане) і рему (нове, повідомлюване).
- *Необхідна умова успішного спілкування з носіями різних мов і культур* – знання національно-культурних символів і стереотипів та вміння їх адекватно використовувати.
- *Етнічний стереотип* не можна ототожнювати з національним.
- *Стереотипи етносів* можуть змінюватися, а можуть стати основою етнічних упереджень.

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

9.1 Основна

- 1 **Бахтин М.М.** Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
- 2 **Бацевич Ф.** Основи комунікативної девіатології. – Львів, 2000.
- 3 **Бацевич Ф.** Основи комунікативної лінгвістики. – К., 2004.(Гриф «Рекомендовано МОН України»).
- 4 **Вежицкая А.** Язык, культура, познание: Пер. с англ./ Отв. ред. М.А. Кронгауз, вступ. В.С. Падучевой. – М., 1996.
- 5 **Грайс Г.** Логика и речевое общение/Новое в зарубежной лингвистике.– М., 1985.
- 6 **Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П.** Основы межкультурной коммуникации.– М., 2002.
- 7 **Гудков Д.Б.** Теория и практика межкультурной коммуникации. – М., 2003.
- 8 **Гумбольдт В.** Язык и философия культуры. – М., 1985.
- 9 **Дейк Т.А., Ван.** Язык, познание, коммуникация. – М., 1989.
- 10 **Залевская А.А.** Текст и его понимание. – Тверь, 2001.
- 11 **Ільченко О.М.** Етикет англомовного наукового дискурсу.– К., 2002.
- 12 **Ішмурагов А.Т.** Конфлікт і згода. – К., 1996.
- 13 **Карасик В.И.** Языковой круг: личность, концепты, дискурс.– М., 2004.
- 14 **Макаров М.** Основы теории дискурса.– М., 2003.
- 15 **Онуфрієнко Г.С.** Навчальний тлумачний словник термінологіки теорії мовної комунікації. – Запоріжжя, 2009.
- 16 **Онуфрієнко Г.С.** Науковий стиль української мови: Навчальний посібник для ВНЗ.– К., 2009. (Гриф «Рекомендовано МОН України»).
- 17 **Онуфрієнко Галина.** Риторика у практичних завданнях для юристів: Навч. посібник –Запоріжжя, 2002. (Гриф «Рекомендовано МОН України»).
- 18 **Онуфрієнко Г.С.** Риторика: Навч. посібник для ВНЗ.– К., 2008(Гриф «Рекомендовано МОН України»).
- 19 **Онуфрієнко Г.С.** Риторика у тренінгових та кваліфікаційних комплексних завданнях для студентів економіко–гуманітарних спеціальностей. – Запоріжжя, 2007.
- 20 **Основи теорії мовної комунікації: Програма навчальної дисципліни для студентів економіко-гуманітарних спеціальностей/ Укл. Г.С. Онуфрієнко – Запоріжжя: ЗНТУ, 2008.**
- 21 **Почепцов Г.Г.** Теорія комунікації. – К., 1999.
- 22 **Ушакова Т.Н., Павлова Н.Д., Зачесова И.А.** Речь и структура коммуникации.// Межличностное общение: Хрестоматия. – СПб., 2001.
- 23 **Философия языка/ Ред.-сост. Дж. Р. Серл.: Пер. с англ.– М., 2004.**
- 24 **Щерба Л.В.** Языковая система и речевая деятельность.–Л., 1974.

9.2 Додаткова

- 1 **Баранов А.Н.** Введение в прикладную лингвистику: Уч. пособие. – Изд. 2-е, испр. – М., 2003. – 360с.
- 2 **Берн Э.** Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений.– М., 2002.
- 3 **Вежбицкая А.** Сопоставление культур через посредство лексики и грамматики. – М., 2001.
- 4 **Взаимопонимание в диалоге культур: Условия успешности.** – Воронеж, 2004.
- 5 **Зарецкая Е.Н.** Риторика. Теория и практика речевой коммуникации. – М., 1998.
- 6 **Землянова Л.М.** Современная американская коммуникативистика. – М., 1995.
- 7 **Карасик В.И.** Язык социального статуса. – М., 2002.
- 8 **Кирилина А.В.** Гендер: лингвистические аспекты. – М., 1999.
- 9 **Концкая В.П.** Социология коммуникации. – М., 1997.
- 10 **Космеда Т.** Комунікативна компетентність Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри.– Львів, 2006.
- 11 **Онуфрієнко Г.С.** Термінолексика інтегративних наук (на прикладі теорії мовної комунікації)// Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. – Вип. VIII. – К., 2009.
- 12 **Онуфрієнко Г.С., Полежаєва Н.А.** та ін. Навчальний українсько-російський словник риторичної термінолексики. – Запоріжжя, 1998.
- 13 **Рузавин Г.И.** Логика и аргументация: Уч. пособие. – М., 1997.
- 14 **Сопер П.** Основы искусства речи. – Ростов-на-Дону, 1995.
- 15 **Философия языка/Ред.–сост. Дж.Р.Сёрл:** Пер. с англ.–М.,2004.–208 с.
- 16 **Фрумкина Р.М.** Психолінгвістика. – М., 2001.
- 17 **Шумарова Н.П.** Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. – К., 2000.
- 18 **Язык, дискурс и личность.** – Тверь, 1990.
- 19 **Язык. Культура. Гуманитарное знание.** – М., 1999.
- 20 **Янко Т.Е.** О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии// Вопросы языкознания. – 1999. – №4.